

OLLA-VERBIALKUISET VOIMASANAKONSTRUKTIOT: VARIAATIO, AF-
FEKTI JA KUVAAMINEN

Suomen kielen
pro gradu -tutkielma
Oulun yliopisto
4.10.2022
Katja Pyörälä

SISÄLLYS

1. TUTKIMUKSEN AIHE JA TAUSTA	1
1.1. Tutkimusaihe ja -kysymykset	1
1.2. Aiempi tutkimus	2
1.3. Aineisto ja tutkimusmetodi	7
1.3.1. Aineiston kokoaminen	7
1.3.2. Korpustutkimus	9
2. TEOREETTINEN VIITEKEHYS	11
2.1. Konstruktiot	11
2.2. Affekti	13
2.3. Demonstratiivipronominien <i>se</i> ja <i>tämä</i> roolitulkinnat	15
2.3.1. <i>Se</i>	16
2.3.2. <i>Tämä</i>	19
2.4. Voimasanat	20
2.5. <i>Olla</i> -verbin argumenttiroolit	23
2.5.1. Osallistuja- ja argumenttiroolien erot ja tunnistaminen	23
2.5.2. Konstruktioiden predikatiivit	26
2.5.3. Verbialkuisen kopulalauseen argumenttirakenne	29
2.6. Konstruktioiden kuvausmenetelmä	32
3. ANALYYSI	34
3.1. Loppuelementin sijanvaihtelu ja rakenne	34
3.1.1. Loppuelementin sijanvaihtelun syiden tarkastelu	36
3.1.2. Loppuelementtien erityistapaukset ja partikkelit	38
3.2. <i>Se</i> ~ <i>tämä</i> -vaihtelu	40
3.3. Korpusaineiston vaihtelun laatu	43
3.3.1. Affektivaihtelu loppuelementtien adjektiiveissa	44
3.3.2. Vaihtelu ja loppuelementin spesifisyys	48

3.3.3. Esiintymiskontekstin vaikutukset affektitulkinintaan	51
4. YHTEENVETO	56
4.1. Analyysin yhteenveto	56
4.2. Analyysin tulokset ja tutkimuskysymykset	57
5. PÄÄTÄNTÖ	61
LÄHTEET JA LYHENTEET	64

1. TUTKIMUKSEN AIHE JA TAUSTA

1.1. Tutkimusaihe ja -kysymykset

Tarkastelen tässä tutkielmassani *olla*-verbillä alkavia voimasanakonstruktioita, joiden kiinteisiin osiin kuuluvat verbin ja hakuvaiheessa määrittelemieni voimasanojen lisäksi demonstratiivipronominit *se* ja *tämä* (konstruktion komponenteista ks. lisää luku 1.3.). Kandidaatintutkielmani käsitteli tämän konstruktion yhtä varianttia *on se saatana kumma ~ ihme* (Pyörälä 2021). Pro gradu -tutkielmassani syvennyn *olla*-verbiä alkavien voimasanakonstruktioiden komponentteihin ja tarkastelen niissä tapahtuvaa variaatiota.¹ Tarkoitukseni on selvittää, minkälainen vaikutus konstruktion variaatiolla on sen varianttien affektiin, syntaksiin ja semanttisiin rooleihin eli argumenttirooleihin. Tutkimusaiheeni on jatketta kandidaatintutkielmalleni, jonka työstämisen aikana kiinnostuin konstruktion mahdollisista varianteista ja halusin tutkia niitä **konstruktiolina** kognitiivisen konstruktiokieliopin näkökulmasta (esim. Goldberg 1995, ks. lisää luku 2.1.).

Tarkastelemani *olla*-verbiä alkavien voimasanakonstruktion elementit ovat yksikön 3. persoonan *olla*-verbi (lähes poikkeuksetta indikatiivimuotoinen *on*), sitä seuraava demonstratiivipronomini *se ~ tämä* sekä demonstratiivipronominia seuraava voimasana *helvetti ~ jumalauta ~ perkele ~ saatana ~ vittu*. Kandidaatintutkielmassani tarkastelin konstruktiota, jossa konstruktiolle oli lisäksi määritelty loppuelementti (*kumma ~ ihme*), mutta tässä tutkielmassa loppuelementin paikka on jätetty avoimeksi jo aineiston hakuvaiheessa. Tarkastelemani konstruktiota on siis lyhimmillään kolmiosainen (tai koostuu kolmesta komponentista), mutta konstruktiolla on myös loppuelementillisiä variantteja. Kerron aineiston kokoamisesta ja koostumuksesta lisää luvussa 1.3.

Käsittelen tutkielmassani korpusaineistoa suomalaisilta keskustelupalstoilta (lisää ks. luku 1.3.). Tarkastelen tutkielmassani *olla*-verbiä alkavien voimasanakonstruktioiden affektia, mutta pyrin lisäksi selvittämään variaation vaikutusta konstruktion syntaksiin ja argumenttirooleihin (lisää ks. luku 2.5.). Pyrkimykseni on vielä tutkielmani lopuksi kuvata konstruktiota sopivalla tavalla. Tutkimuskysymyksiäni ovat siis seuraavat:

¹ Käytän tutkielmassani *variaation* käsitettä viittaamaan kielen ilmiöön, jossa kieleen syntyy vaihtelua. *Variantilla* puolestaan viitataan variaatiosta syntyvään kielenyksikköön.

1. Miten *olla*-verbialkuisen voimasanakonstruktion variantit eroavat toisistaan syntaktisesti ja affektisesti?
2. Miten *olla*-verbialkuisen voimasanakonstruktion varianttien argumenttiroolit eroavat toisistaan?
3. Miten *olla*-verbialkuista voimasanakonstruktioita voidaan kuvata?

Tässä pääluvussa 1 esittelen aineistoani (luku 1.3.) sekä aiempaa tutkimusta tutkimusaiheestani (luku 1.2.). Seuraavaksi luvussa 2 ja sen alaluvuissa 2.1.–2.6. käsittelen konstruktiokielioppia ja affektia sekä *olla*-verbialkuisten voimasanakonstruktioiden komponenttien lauseenjäsenroolitulkintoja. Aloitan luvussa 2.3. demonstratiivipronomineista *se* ja *tämä*, luvussa 2.4. käsittelen voimasanoja ja lopulta luvussa 2.5. konstruktion argumenttirooleja. Luvussa 2.6. esittelen goldbergiläisen konstruktion kuvaustavan. Luku 3 koostuu korpusaineistoni analyysistä – käsittelen konstruktion loppuelementin sijan- ja rakenteenvaihtelua (luku 3.1.1.), niiden syitä (luku 3.1.2.) ja semantiikkaa (luku 3.3.). Luvussa 3.2. käsittelen demonstratiivipronominin vaihtelun vaikutuksia konstruktion loppuelementteihin. Pääluvussa 4 teen vielä yhteenvedon analyysistani ja heijastan havaintojani yllä oleviin tutkimuskysymyksiini. Luvussa 5 esitän arvion tutkimuksestani ja listaan mahdollisia jatkotutkimuksen kohteita.

1.2. Aiempi tutkimus

Erilaisia affektia ilmaisevia konstruktioita on fennistiikassa tutkittu jonkin verran niin kirjoitetusta kielestä kuin puhekielestäkin. Hannele Forsberg (2019) esittelee paheksuntaa ilmaisevan käskylausekonstruktion piirteitä artikkelissaan ”Paheksuntaimperatiivi – affektinen lausekonstruktio” (Forsberg 2019). Imperatiivilauseen sanajärjestys (verbialkuisuus), mutta myös puhutteluilmaukset (*sinä ~ te*) ja partikkelit (erityisesti *nyt* ja savolaismurrenäytteiden *-hAn*) ovat tärkeässä roolissa konstruktion paheksuntatulkinnessa, esimerkiksi *Repikää(hän) nyt se mun hame siinä!* (Forsberg 2019: 13–21). Sanajärjestys on tutkimieni konstruktioiden affektin ilmaisussa oleellisessa asemassa (lisää ks. luku 2.2.). Samoin myös konstruktion kiinnittyvät partikkelit (lisää ks. luku 3.1.2.).

Eveliina Mäntylä (2020) esittää tutkimansa *V_{IMP}kin*-alkuisen uhkauskonstruktion olevan Forsbergin paheksuntaimperatiivin lähikonstruktio. Rakenteille ovat yhteistä paitsi ei-

toivottavan toiminnan ilmaisu myös imperatiivimodus, toiminnan seurausten implikointi sekä kielteinen affekti. (Mäntylä 2020: 504.) Mäntylän uhkauskonstruktiot voivat lisäksi implikoida toiminnan toivottuutta. Toiminnan toivottuutta ilmaisevia uhkauskonstruktioita yhdistää konstruktion jatkolauseen *tai-, että-* tai *muuten-*alkuisuus sekä verbilekseemien *muistaa, pysyä* ja *katsoa* ('huolehtia', esimerkiksi ***Katsokin, etteivät koirat karkaa***) yleisyys. Ei-toivottuutta implikoivissa konstruktioissa yleisimmät verbit ovat *uskaltaa* ja *yrittää* (***Uskallakin kommentoida jotain - -***), ja lisäksi ei-toivottavaan tulkintaan johtavat konstruktion ironiset komponentit: verbin imperatiivisuus, lauseen muu sisältö, motivoiva jatkolause sekä puhetilanteen laajempi konteksti. (Mäntylä 2020: 504, 509–511.) Uhkauskonstruktiossa jatkolause (***Uskallakin kommentoida jotain ja se on läpsy ja pihalle***) ei ole välttämätön, mutta se eksplikoi konstruktion esittämän uhkaavuuden seuraukset, jotka tukevat toiminnan toivottuuden ja ei-toivottuuden tulkintaa ja motivoivat myös kuulijaa toimimaan puhujan implikoimalla tavalla. (Mäntylä 2020: 509–512.) Eriyisesti Mäntylän havainnoima ironisuus uhkauskonstruktiossa tukee analyysiani tutkimieni konstruktioiden loppuelementeistä ja konstruktion esiintymiskontekstin vaikutuksista konstruktion affektin tulkintaan (ks. lisää luku 3.3.3.).

Laura Visapää tutkii itsenäisiä A-infinitiivikonstruktioita väitöskirjassaan *Infinitiivi ja sen infiniittisyys. Tutkimus suomen kielen itsenäisistä A-infinitiivikonstruktioista* (Visapää 2008). Visapää esittää, että infinitiivikonstruktiot voidaan jakaa merkitystehtävältään vakiintuneisiin, idiomaattisiin infinitiivikonstruktioihin ja näitä avoimempiin skemaattisiin infinitiivikonstruktioihin (ks. idiomaattisuuden jatkumo, Visapää 2008: 50). Konstruktioiden affektin asteen Visapää esittää olevan kontekstisidonnainen. Itsenäiset A-infinitiivikonstruktiot mahdollistavat asiaintilojen ajattoman kuvauksen ja tekevät näin kuvattujen asiaintilojen tavoittamisen yhtäläisen mahdolliseksi kaikille osallistujille. (Visapää 2008: 35–49, 180–182.) Artikkelissaan ”Itsenäiset infiniivit affektin ja empatian konstruktioina” (Visapää 2013) Visapää erittelee itsenäisten A-infinitiivikonstruktioiden empatiatulkintoja. Paitsi esiintymiskonteksti myös joihinkin konstruktioihin kiteytyneet partikkelit ja adverbit (esimerkiksi *nyt* ja *siinä*) ohjaavat konstruktioiden konventionaalistunutta tulkintaa (Visapää 2013: 544–545). Eriyisesti Visapään (2013) kuvaus affektista on tälle tutkimukselle keskeinen (ks. luku 2.2.).

Jari Sivosen artikkeli “The Finnish abstract motion construction *mennä V-mA-An* [go V-INF-ILL] ‘do something unwished’. Usage, development and motivation” (2016)

esittelee konstruktion *mennä V-mA-An* affektia ja siihen vaikuttavia elementtejä. Sivonen toteaa usein neutraalissa merkityksessä (*Menin avaamaan oven vieraille*) esiintyvällä konstruktiolla olevan myös huomattava affektinen merkitys tietyissä yhteyksissä – esimerkiksi *Ensi vuodeksi hallitus on mennyt lupaamaan jopa veronkevennyksiä* (Sivonen 2016: 248–249). Affektikäytössä konstruktio implikoi, että tekeminen nähdään epätoivottuna, tai joissain yhteyksissä myös myönteisenä semanttisen dissonanssin eli ristiriitaisuuden vuoksi, esimerkiksi *Kainuun hiihtoseura meni voittamaan naisten viestin* (Sivonen 2016: 254). Dissonanssi ilmenee, kun tavallisesti kielteisen tulkinnan saavaa konstruktiota käytetäänkin ilmaisemaan voittamisen yllätyksellisyyttä. *Mennä V-mA-An* affektitulkintaan vaikuttavat konstruktion infinitiiviverbin affektiset sananvalinnat, konstruktion esiintymiskontekstin muiden syntaktisten roolien sananvalinnat sekä esiintymiskonteksti kokonaisuudessaan (Sivonen 2016: 255–261). Omassa aineistossani on havaittavissa yhteneväisyyksiä Sivosen havaintojen kanssa, esimerkiksi tarkastelemieni konstruktioiden sananvalintojen vaikutus konstruktioiden affektitulkintaan (lisää ks. luku 3.3.3.).

Tarja Riitta Heinonen (2013) tarkastelee väitöskirjassaan vertausten ja verbilausekeidiomien leksikaalista vaihtelua kielenkäytössä. Hän määrittelee idiomit (ja idiomaattiset ilmaukset) konstruktioityypeiksi muistinvaraisten kielellisten yksiköiden taksonomisissaan (Heinonen 2013: 7–8) – samoin kuin esimerkiksi Kotilainen (2007: 17) ja tietenkin Goldberg (2006) (lisää ks. luku 2.1.). Heinosen tarkastelemien idiomaattisten ilmausten verbivaihtelu perustuu esimerkiksi tiettyihin verbityyppihin ja ryhmiin, esimerkiksi asettamisverbeihin (*mennä ~ laittaa ~ pistää ~ panna ~ lyödä ~ iskeä jauhot suuhun*) ja lähimerkityksisiin verbeihin (*erottaa ~ erottelee ~ seuloa ~ ...jyvät akanoista tai kahvihammasta kolottaa ~ pakottaa*) (Heinonen 2013: 120, 123, 154). Verbivaihtelu aiheuttaa idiomeissa toisinaan **rakennevaihtelua** eli idiomin kuvaaman tilannetyypin muutosta. Esimerkiksi lauseessa *Hansulla (~ Hansulle ~ Hansulta) meni jauhot suuhun* osallistujana on vain omistaja-kokija (*Hansulla*), kun taas lauseessa *Hansu laitto Olaville jauhot suuhun* osallistujia ovat aiheuttaja (*Hansu*) ja vastaanottaja (*Olaville*). (Heinonen 2013: 159–160, 165–166.)

Tämän tutkielman kannalta erityisen huomionarvoista on Heinosen havainnoima ero idiomaattisissa ilmauksissa tapahtuvien **muunnosten** ja **varianttien** välillä. Muunnokset ovat tilapäisiä, kulloinkin puhetilanteen kontekstiin sopiva satunnaisia vaihteluita.

Variantit puolestaan ovat kielessä tapahtuvan vaihtelun vakiintuneita rinnakkaismuotoja. Heinonen esittää, että keskeinen ero muunnoksen ja variantin välillä on prosessi, jonka tuloksena ne esiintyvät puhetilanteessa. Muunnoksen puhuja luo itse, kun taas variantti noudetaan muistista. Yksittäistä tekstiesiintymää ei suoraan voi nimetä muunnokseksi tai variantiksi, ellei se ole muodoltaan hyvin yleinen – tällöin kyseessä on todennäköisimmin variantti. Vaihtelun kuvauksessa tulee selvittää ensiksi, mitkä ovat rakenteen pysyvät ominaisuudet, joiden avulla rakenne tunnistetaan, ja toiseksi, milloin puhutaan yhden rakenteen sisäisestä variaatiosta ja milloin erillisistä, mutta toisiaan muistuttavista rakenteista. (Heinonen 2013: 15–16.)

Tilapäinen muunnos, tai Heinosen tarkastelemissa idiomaattisissa ilmauksissa tapahtuva tilanteinen **sanasubstituutio**, on sidoksissa ilmauksen käyttökontekstiin. Sanasubstituutio voi olla tyylillistä (*vetää herne ~ herneet nenään → Ihan turhaa on moisesta hernetä **nessuun kiskasta** - -*) ja miltei kaikkiin idiomin osiin kohdistuvaa, jolloin käyttöön jäänyt idiomin osa on metaforisessa käytössä. Esimerkiksi idiomin *kantaa kortensa kecoon* muunnoksissa *korsi* voidaan tulkita jonkun tekemäksi kontribuutioksi ja *keko* kaikkien kontribuutioiden kokonaisuudeksi (*kantaa kortensa **tuohon tarjontaan**; sanoi kantavansa **roponsa kecoon**; **heitti kortensa keskusteluun**; **oman osansa kecoon toivat**...).* Sanasubstituution koskiessa idiomin useita osia idiomin tunnistettavuus riippuu Heinosen näkemyksen mukaan kielenkäyttäjän havainnointi- ja tunnistamiskyvyistä. Vaihtelun yhteydessä Heinonen esittää, että muunnokset ja variantit täydentävät idiomin merkitystä eivätkä muodon vaihtelut siis sinällään ole synonyymisiä. (Heinonen 2013: 167–170, 195, 190–199.) Omassa tutkielmassani erityisesti konstruktion loppuelementeissä tapahtuvaa leksikaalista vaihtelua on syytä tarkastella variantti–muunnos-akselilla (lisää ks. luku 3.3.).

Jaakko Leino esittää artikkelissaan ”Mitä tarkoittaa *se, että?* *Se*-pronominista subjektina ja objektina toimivan *että*-lauseen yhteydessä” (1999) *se*-pronominin käytön motivaatiota. Leinin käsittely keskittyy *se*-pronominin käyttötapauksiin, joissa *että*-lause toimii nominaalisena lauseenjäsenenä. Leino mainitsee artikkelinsa alussa tarkkailevansa vain kirjoitetun asiasuomen esimerkkejä ja tekee selväksi, että puhekielen *se*-sanon käyttö tuskin on yhteneväistä kirjakielen mukaisten perusteiden kanssa. Oma aineistoni on verrattavissa puhekieleen (ks. lisää luku 1.3.2.), joten en tässä sovelta Leinon havaintoja omaan tutkielmaani suoraan. Artikkelissaan Leino kuitenkin toteaa *se, että* -rakenteesta, että se

esiintyy usein **faktiivisten** predikaattien kanssa.² Yleisin predikaatti rakenteelle on *olla*-verbi, joiden yhteydessä faktiivisuus liittyy lauseen adjektiiveihin. Tällöin adjektiivi ilmaisee tyypillisesti epätavallisuutta ja yllättävyyttä. (Leino 1999: 35, 40–41.) Leinon havainnot *se, että* -rakenteen faktiivisuudesta ovat omaan tutkielmaani vain osittain sovellettavissa, sillä *että*-lauseet muodostavat vain osan tarkastelemani konstruktion esiintymiskonteksteista ja aineistoni on puhekielistä. Tästä syystä tarkastelen Leinon esittämää faktiivisuutta lyhyesti lisää luvussa 2.2.

Marja Etelämäki (2006) on tutkinut väitöskirjassaan kattavasti *tämä*-pronominin käyttöä vuorovaikutuslingvistiikan näkökulmasta. Etelämäki esittää, että *tämä*-pronominilla on *se*-pronominia laajempi tehtävä puheessa – *se* on viittaava, kun *tämä* voi puolestaan myös esitellä ja osoittaa (esim. Etelämäki 2006: 97, 104–105, 117). *Se*-pronominin viittaa puhetilanteen osallistujille yhteisesti tunnettuun tai tunnistettavaan, kun taas *tämä* voi esitellä uuden puheenaiheen tai ohjata kuulijan katsomaan käsiteltävää aihetta uudesta näkökulmasta (Etelämäki 2006: 108–109, 126). Tutkielmani kannalta Etelämäen analyysi *tämä*-pronominista tukee luvussa 2.3.2. esittämiäni tulkintoja *tämän* lauseenjäsenrooleista ja myöhemmin pronominianalyysiani luvussa 3.2. Aineistoni *tämä*-pronominin toimivat konstruktioissa **ensimaininnan** (tarkoitteen ensimmäinen maininta keskustelussa) lausekkeina, joiden tarkoite eksplikoidaan myöhemmin puhujan vuorossa joko konstruktion loppuelementissä tai konstruktiota seuraavassa sivulauseessa. Etelämäki esittää näin toimivien *tämä*-pronominien tarkoitteiden olevan konkreettisia asioita, edeltävä vuoro tai jokin siinä mainittu asia tai itse puhetilanne. (Etelämäki 2006: 46–48.)

² Faktiivisuus ilmaisee verbin kuvaamaa tajunnantilaa – jos verbi on faktiivinen, tulkitaan sen täydennyksenä oleva lause todeksi, esimerkiksi *Tiedän, että olen kotona*. Ei-faktiivisten verbien täydennyksestä ei voida tulkita todeksi (*Luulen, että olen kotona*). Kontrafaktiiviset verbit esittävät täydennyksensä epätodeksi, esimerkiksi *Valehtelin, että olin kotona*. (VISK 2008 § 1561.) Faktiivisuus on tulkinnallista ja voi vaihdella verbin tempuksen tai persoonan vuoksi: *Tiedän* (puhujalle tosi), *hän tietää* (puhujalle ei-tosi, *hänelle* tosi), *tiedetään* (yleisesti tosi).

1.3. Aineisto ja tutkimusmetodi

1.3.1. Aineiston kokoaminen

Käytän tutkielmassani Korpin Suomi24- ja Ylilauta-sivustoilta rajattuja aineistoja.³ Suomi24-aineistot ovat ajalta 1.1.2001–31.12.2020 ja käsittävät 17 korpusta, joissa on 391 965 356 virkettä ja 4 582 558 555 sanetta. Ylilaudan aineistot puolestaan ovat vuosilta 2012–2014 ja käsittävät 2 219 311 virkettä ja 26 869 417 sanetta. Tein Korpissa laajennetun haun, jonka hakuehdot näkyvät kuvassa 1.

KUVA 1. Korpusaineiston hakuehdot Korpissa.

³ Kielipankin konkordanssihakuohjelma, versio 5.0.10:
https://korp.csc.fi/#?stats_reduce=word&corpus=ftb3_europarl,ftb3_jrcacquis,ftb2,reitti-demo&cqp=%5B%5D .

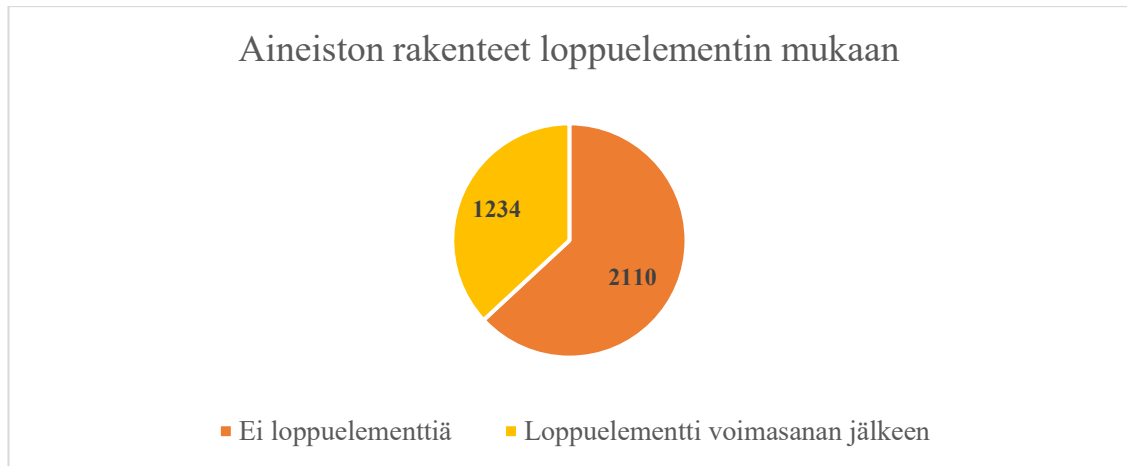
Lisäsin hakuvaiheessa sanaluokkien vaihtoehtoiksi sanat *on* (verbeille), *se* tai *tämä* (pronomineille), jotta ainakin tämänkaltaisia rakenteita ilmaantuisi tulosten joukkoon. Tällöin voisin verrata tuloksia kandidaatintutkielmassa (Pyörälä 2021) tarkkailemastani rakenteesta (*on se saatana kumma ~ ihme*) esittämiini päätelmiin.

Haku tuotti yhteensä 12 164 osumaa, joista 3 344 päätyi lopulliseen aineistooni. Hakutuloksista 3 337 tuli Suomi24-sivustolta (jatkossa S24) ja 7 Ylilauta-sivustolta (jatkossa YL). Päädyin sisällyttämään aineistooni *olla*-verbialkuiset osumat, joissa verbiä seurasi demonstratiivipronomini *se ~ tämä*, jota puolestaan seurasi joku määrittämistäni voimasanoista. Nämä osumat olivat hakutuloksissa yleisimpiä sen jälkeen, kun kaikki toistotulokset oli seulottu pois. Muutoin seuloin tuloksista pois toistot sekä osumat, joissa voimasanaa käytettiin esimerkiksi uskonnollisessa merkityksessä tai sillä viitattiin sukupuolielimiin (ks. esim. (1)–(3)). Poistin myös osumat, joissa viestistä puuttui rakenteen jälkeinen konteksti ja joissa rakenteen aloittava verbi ei ollut finiittimuotoinen *olla* (ks. esim. (4)–(5)).

- (1) *Onkos se Saatana taas käynyt sokaisemassa järkesi ?* (S24, 2005)
- (2) *Tämä on se helvetti , täällä kilvoitellaan " uskonkilvoittelut " edessä elämä yhteydessä Jumalaan , ykseydessä .* (S24, 2003)
- (3) *Kuulkaas tytöt ei se vittu ensi kerran jälkeen enää kulu .* (S24, 2003)
- (4) *Keräsi kuitenkin sitten sukset kasaan ja käveli ohitsemme tuumaten : "Irto-sihan se perkele" .* (S24, 2002)
- (5) *Eiköhän se saatana aina pysy samana vain jeesukset vaihtuvat !* (S24, 2002)

Koska en hakuvaiheessa määritellyt voimasanaa seuraavaa komponenttia, aineistoni konstruktiot vaihtelevat paljon loppuelementin kannalta – toisin kuin kandidaatintutkielmasani, jossa määritin tutkimalleni konstruktiolle jo hakuvaiheessa loppuelementiksi nominatiivimuotoisen predikatiivin *kumma ~ ihme*.⁴ Esittelen seuraavaksi aineistoni koostumusta konstruktioiden varianttien mukaan.

⁴ Käytän tutkielmassani konstruktion voimasanaa seuraavasta rakenteesta yleisesti nimitystä *loppuelementti*, jonka rakenteeseen viitataan sanalla *komponentti*. Käytän *komponenttia* myös viitattaessani konstruktion yksittäisiin osiin, kuten demonstratiivipronominiin tai voimasanaan.

KAAVIO 1. Aineiston konstruktioit eriteltynä loppuelementin esiintymisen mukaan.

Kuten kaaviosta 1 nähdään, aineiston 3 344 konstruktioista 2 110 (63,1 %) on muotoa [olla-verbi] + [demonstratiivipronomini *se ~ tämä*] + [voimasana] ilman loppuelementtiä, kun taas 1 234 (36,9 %) konstruktioita sisältää myös jonkinlaisen loppuelementin. Loppuelementit jakautuvat aineistossa nominatiivi- ja partitiivimuotoisiin kokonaisuuksiin, joiden rakennetta ja osuuksia aineistosta erittelen tarkemmin analyysiluvussa 3.1.

1.3.2. Korpustutkimus

Korpustutkimus on kehittynyt kielen variaation tarkkailuun ja kielen vaihtelun systemaattisen ymmärtämisen työkaluksi (Laippala & Palander-Collin 2020: 463). Korpusaineistoja ovat esimerkiksi yleiskorpuksat eli eri lähteistä kootut korpuksat, joiden tavoitteena on kuvata kieltä yleisellä tasolla. Synkronisilla aineistoilla kuvataan kielen vaihtelua tietynä aikana, kun taas diakronisilla aineistoilla tavoitetaan kielen vaihtelu tietyllä aikavälillä. Lisäksi on puhutusta kielestä litteroituja puhutun kielen aineistoja, manuaalisesti annotoituja puupankkeja eli korpuksia, joiden aineistoissa on tarkistetut syntaksimerkinnot ja koneellisesti internetin kielestä koottuja korpuksia. (Mt. 465–468.) Viimeksi mainittuja hyödynnän omassa tutkielmassani.

Yleisesti korpustutkimuksen rajoitteena on se, ettei niihin koskaan ole taltioitu kieltä kokonaisuudessaan. Näin korpusaineistoa kerätessä ei voida tavoittaa kielen ilmiötä kokonaisuudessaan. On myös mahdollista, ettei joitain kielen ilmiöitä välttämättä voida tavoittaa korpuksista lainkaan – esimerkiksi pragmaattisia ja vuorovaikutteisia ilmiöitä voi olla vaikeaa löytää korpuksista, ellei niitä voi yhdistää johonkin hakusanaan tai

hakusanoihin. Oman tutkielmani kohdalla esimerkiksi affektin tarkkailu korpuksesta helpottuu leksikaalisesti affektisten voimasanojen avulla (lisää ks. luku 2.4.), vaikka muutoin affekti kielellisenä ilmiönä on kontekstisidonnainen ja sen tulkinta tässäkin tutkielmassa paljolti tutkijan kielitajusta riippuvainen. (Laippala & Palander-Collin 2020: 478.)

Aineistona käyttämäni keskustelupalstojen kieli on ”kirjoitettua puhetta”, jotain vapaan puhekielen ja yleiskielen normien säätelemän huolitellun kirjoitetun kielen välillä. Internetin kirjoitetulle kielelle ovat toisaalta ominaisia esimerkiksi kirjoitetun kielen pysyvyys mutta toisaalta myös kommunikaation interaktiivisuus ja puheaktit. (Crystal 2006: 26–32.) Juuri interaktiivisuuden vuoksi keskustelupalstojen kieli on hyvä aineistonkeruun lähde affektin tutkimiselle (ks. luku 2.2.). Helasvuo, Johansson ja Tanskanen (2014: 10) kuvaavat digitaalisessa viestinnässä tapahtuvaa kielellistä toimintaa muun muassa digitaalisen vuorovaikutuksen käsitteellä. Digitaalisessa vuorovaikutuksessa osallistujien vuorot voivat rakentaa merkityksiä niin suullisessa kuin kirjallisessa vuorovaikutuksessa ja osallistujia voi olla kaksi tai useampia. Keskustelupalstat edustavat digitaalisen vuorovaikutuksen tilanteita.

2. TEOREETTINEN VIITEKEHYS

Avaan tässä luvussa tutkielmani teoriataustaa ja selvitän erityisesti konstruktioiden jäsentelyssä käyttämäni menetelmää. Luvussa 2.1. esittelen ensin konstruktiokieliopin lähtökohtia ja konstruktion käsitettä. Luvussa 2.2. kerron affektin käsitteestä ja siitä, miten affekti ilmenee aineistossani, minkä jälkeen luvussa 2.3., 2.3.1. ja 2.3.2. kerron aineistoni demonstratiivipronominien *se* ja *tämä* sekä luvussa 2.4. voimasanojen semantiikasta ja lauseenjäsenrooleista. Näiden jälkeen etenen luvussa 2.5. ja sen alaluvuissa 2.5.1., 2.5.2. ja 2.5.3. selvittämään tutkielmassani olennaisessa osassa olevan *olla*-verbin argumenttirakennetta aineistoni konstruktioissa.

2.1. Konstruktio

Konstruktiokieliopissa kieltä lähestytään siihen vakiintuneiden muodon ja merkityksen yhteenliittymien – konstruktioiden – kautta. Konstruktiokieliopin juuret ovat viime vuosisadan loppuvuosikymmenillä, jolloin erityisesti Adele Goldbergin teos *Constructions: A Construction Grammar Approach to Argument Structure* (1995) nosti teorian tunnettuutta ja toi sen samalla aiempaa selkeämmin kognitiivisen kielentutkimuksen piiriin varteenotettavana ja käyttökelpoisena tapana jäsentää ja kuvata kielen ilmiöitä ja semantiikkaa syntaksin avulla. (Leino 2010: 73–78.)

Konstruktiokieliopin kognitiivisuutta pohditaan Friedin ja Östmanin (2004) toimittamassa teoksessa *Construction Grammars Cognitive grounding and theoretical extensions*. Fried ja Östman (2004a: 3–5) esittävät, että 1990-luvun puolivälissä konstruktiokieliopin joissain koulukunnissa kognitiivisen kieliopin juurista oli alettua irrottautua, kun toiset konstruktioihin nojaavat kielioppinäkemykset pitivät kiinni konstruktioiden ja kognition välisestä yhteydestä. Teoksessa *Construction Grammar in a Cross-Language Perspective* Fried ja Östman (2004b: 1) puolestaan esittävät, että *konstruktio*-käsitteen käytön yleistyminen on rapauttanut sen merkitystä, minkä vuoksi käsite on tämänkin tutkielman puitteissa tärkeää määrittää mahdollisimman selkeästi.

Käytän tässä tutkielmassani Adele E. Goldbergin kognitiivisen konstruktiokieliopin näkökulmaa konstruktioon (esim. Goldberg 1995, 2006) ja nojaan yleisesti käyttämäni

käsitteistön määrittelyssä kognitiiviseen kielioppiin, jonka käsitteistöä Goldberg (1995, 2006) myös laajasti hyödyntää konstruktiokieliopissaan.

Goldberg määritteli **konstruktion** vuonna 1995 teoksessaan *Constructions: A Construction Grammar Approach to Argument Structure* ja myöhemmin vuonna 1998 ilmestyneessä artikkelissa ja lopulta vuonna 2006 teoksessaan *Constructions at work. The nature of generalization in language*. Vuoden 1995 määritelmä sai julkaisunsa jälkeen kritiikkiä, joka mahdollisesti vaikutti vuoden 1998 määritelmän muutoksiin (kritiikistä ja muutoksista kattavammin esim. Leino 2010: 91–94). Tässä tiivistettäköön, että vuoden 2006 määritelmä on Goldbergin määritelmistä laajin ja osaltaan myös tarkin siinä, että se nimittää kielenaineiksia, jotka katsotaan konstruktioiksi. Siksi päädyin hyödyntämään sitä tässä tutkielmassa:

All levels of grammatical analysis involve constructions: learned pairings of form with semantic or discourse function, including morphemes or words, idioms, partially lexically filled and fully general phrasal patterns. (Goldberg 2006: 5.)

Konstruktio voi edellä lainaamani määritelmän mukaan olla mikä tahansa kielen rakenne. Kaikkien kielen tasojen rakenteita on mahdollista kuvata konstruktioina. Näin konstruktiot voivat vaihdella laajasti kooltaan ja kompleksisuudeltaan. Kaikki kielelliset kuviot, joiden merkitystä ei voi suoraan ennustaa kuvion osien yksittäismerkityksistä, ovat konstruktioita. Lisäksi konstruktioita voivat olla myös kieleen riittävällä esiintymistiheydellä vakiintuneet kielelliset kuviot huolimatta siitä, että niiden merkitys on ennustettavista kuvion osista (Goldberg 2006: 5).

Konstruktioille on syntynyt lähitermejä eri kielioppinäkemyksissä, joita en käytä tässä tutkielmassa. Esimerkiksi **muotilla** (VISK 2008 § 148, 891) ja Langackerin (1999: 19–21) **rakenneskeemalla** viitataan konstruktiokieliopin mukaiseen ilmaisun vakiintuneisuuteen. Esimerkiksi Niemi (2007) käyttää *muottia* tarkoittaessaan konstruktion kaltaista rakennetta. Käytän itse *konstruktioita*, jotta käsitteistöni olisi mahdollisimman yhteneväinen Goldbergin konstruktiokieliopin kanssa.

Lari Kotilainen (2007: 17) on koontanut suomen kielen konstruktioita kielen eri tasoilta taulukkoon, jota hyödynsin myös kandidaatintutkielmassani (Pyörälä 2021: 8). Tuolloin

käsittlemääni konstruktioita on se saatana kumma ~ ihme arvioin **idiomaattiseksi ilmaisuksi** Nenosen (2002: 14–15) arvio tukenani.

TAULUKKO 1. Suomen kielen konstruktioita (Kotilainen 2007: 17).

Konstruktioityyppi	Konstruktio
lausetyyppi (transitiiviskeema)	NP _{NOM} + V + NP _{PART/GEN/NOM}
lausetyyppi (omistusrakenne)	NP _{ADE} + y. 3. p. verbi <i>olla</i> + NP _{NOM}
idiomi	<i>mennä vipuun</i>
yhdyssana	<i>kalakukko</i>
sana	<i>liekki</i>
morfeemi (ei vapaa)	elatiivin päätte (- <i>stA</i>)

Kandidaatintutkielmaani laajemmin tässä tarkastelemani *olla*-verbialkuinen voimasanakonstruktio täyttää nähdäkseni myös parhaiten juuri idiomaattisen ilmauksen piirteet. Konstruktio ei ole prototyyppisen idiomien kaltaisesti kielikuva, kuten taulukon 1 *mennä vipuun* ’uskoa valhe’. Vaikka konstruktion loppuelementit tarjoavatkin kielikuvallista tulokintaa (ks. luku 3.3.2. ja 3.3.3.), ei rakennetta kokonaisuutena voida pitää kielikuvana.

2.2. Affekti

Affekti on kielellistä toimintaa, jolla puhuja osoittaa asennoitumistaan ja suhtautumistaan asiaintilaan tai keskustelukumppaniinsa. Affektin keinoja ovat kielessä esimerkiksi äänenpaino tai erilaiset konstruktioita, esimerkiksi luvussa 1.2. esittämäni Forsbergin (2019) tarkastelema paheksuntaimperatiivi (*Repikää nyt se mun hame siinä!*). Joihinkin kielenaineisiin affekti on leksikaalistunut, esimerkiksi voimasanoihin, joita käsittelemän tarkemmin luvussa 2.4. Affektin tulkinnassa on aina otettava huomioon kielenkäytön konteksti. (VISK 2008 § 1707–1711.)

Visapää (2013) esittää, että kielellinen affekti on **tunnepitoista** pikemmin kuin tunneaiheista. Tunnepitoisuus ilmenee siinä, että affektia voidaan ilmaista kielellisesti suoraan

tunnetilaa nimeämättä.⁵ Affektiset ilmaisukeinot toimivat vuorovaikutuksen välineinä. Paitsi, että ne ilmaisevat käyttäjänsä asennoitumista ja suhtautumista puhetilanteeseen, ne voivat myös kutsua puhetilanteen muita osallistujia samaistumaan ilmaistuun affektiin. Esimerkissä (6) S24-sivustolle viestin kirjoittanut kutsuu lukijaa eläytymään tunteisiinsa esimerkiksi viestin me–ne-asetelmalla, jossa *me*-pronomini rakentaa ryhmän *ne muslimit* -ryhmän vastakohdaksi. Muslimeista rakennetaan *ne*-pronominilla ulkoryhmä, jonka toiseutta sisäryhmästä (*me*) puhuja korostaa ryhmien näennäisesti epätasa-arvoisella kohtelulla.⁶ (Pälli 2003: 96–102, 119–120.) Vuorovaikutus, käyttökonteksti ja kieleen vakiintuminen ovat affektisen ilmaisun keskeisiä tekijöitä. (Visapää 2013: 525–526.)

- (6) *On se saatana kumma että **meidän** oletetaan sopeutuvan **muslimien sääntöihin** ja **ne** saa tehdä pahojaan eivätkä saa edes kunnollista rangaistusta!* (S24, 2016)

Affekti kiinnittyy moniin kielellisiin kuvioihin vakiintumisen myötä. Esimerkiksi tässä tutkielmassa konstruktioiden verbialkuisuus tuo niihin affektiivisuutta (ks. esim. 7)). (Esim. VISK 2008 § 1386.)

- (7) ***On** se jumalauta ihme miten täällä on kukaan jaksanut nuo vuosikaudet roikkuu.* (S24, 2002)

Tutkimiani konstruktioita voi pitää **modaalisisina väitelauseina**, joilla ei ole samankaltaisia prototyyppejä tehtäviä kuin muilla modaalisisilla lausetyypeillä – esimerkiksi kysymysten esittäminen kysymyslauseen prototyyppeisenä funktiona.⁷ Väitelauseiden puhefunktio käy ilmi asiayhteydestä, mutta yleisesti ne kuvaavat asiointiloja. Konstruktioiksi vakiintuneet affektiset väitelauseet ilmaisevat puhujan subjektiivista suhtautumista pikemmin kuin kuvailevat asiointiloja objektiivisesti. Indikatiivimuotoinen väitelause vaatii affektisen tulkinnan saadakseen vähintään prosodista merkitsemistä tai affektisia leksikaalisia aineksia (ks. esim. (8)–(9)). (VISK 2008 §887–888, 1710, 1714.)

⁵ Kuten ei kielellisen konstruktionkaan merkitys ilmene suoraan sen osien merkityksistä, vaan vasta kokonaisuutta tarkastellessa!

⁶ Pekka Pälli käsittelee sosiaalisten ryhmien diskursseja laajasti väitöskirjassaan *Ihmisyryhmä diskurssissa ja diskurssina* (2003).

⁷ Modaalisuus on lähtökohtaisesti kielen semanttinen ominaisuus, jolla arvioidaan puhetilanteen todenmukaisuutta tai toteutumismahdollisuuksia. Näin modaaliset lausetyypit käsittelevät lauseen semanttista funktiota (puhefunktioita), vaikka modaalisiin lausetyyppeihin liittyy tietynlaisia morfosyntaktisia piirteitä. Syntaktiset lausetyypit (esimerkiksi transitiivi- intransitiivi- ja kopulalauseet) liittyvät selkeämmin lauseen syntaktiseen rakenteeseen. (VISK 2008 § 886, 891, 1551.)

- (8) *On se jumalauta aivan käsittämätöntä miten yhden sekopään takia koko maa kärsii, lapset varsinkin!* (S24, 2003)
 (9) *On tämä saatana ihan perse valtio* (S24, 2010)

Esimerkin (8) yksikössä olevan subjektin (*se*) partitiivipredikatiivi *käsittämätöntä* ilmaisee ominaisuutta affektiivisesti, ja sen ohessa on affektista tulkintaa tukeva intensiteettisana *aivan* (VISK 2008 § 1733). Intensiteettisana on myös esimerkin (9) loppuelementissä (itsenäinen sävyartikkeli *ihan*). *Ihan* voimistaa pääsanana *valtio* määritteenä toimivan voimasanan *perse* affektia. Esimerkin (8) päättävä huutomerkki voitaisiin tulkita internetin ”kirjoitetun puheen” prosodiseksi merkinnäksi *lapset varsinkin* -lisäyksen jälkeen.

Tutkimieni konstruktioiden affektinen leksikaalinen aines on konstruktion sisältyvä voimasana (*helvetti ~ jumalauta ~ perkele ~ saatana ~ vittu*). Affektia konstruktion luo myös *olla*-verbin sijoittuminen konstruktion alkuun. Konstruktion muut affektiset elementit tukevat verbialkuisuuden affektista tulkintaa, sillä *olla*-verbillä on myös neutraalia lauseenalkuista käyttöä (*On kylmä.*). Loppuelementin muunnokset ovat sananvalinnasta riippuen affektiivisia, esimerkiksi merkillisyyteen viittaavat predikatiivit *kumma*, *ihme* ja *käsittämätöntä* (KS 2021 s.v. *kumma*, *ihme*, *käsittämätöntä*) esimerkeissä (6), (7) ja (8) tuovat konstruktion kummastelevaa affektia. Esimerkissä (6) on Leinon (1999) tarkasteleman *se, että* -rakenteen kaltaista faktiivisuutta, joka johtuu tässä erityisesti *kumma*-predikatiivista. *Että*-lauseen kuvaaman asiointilan (*meidän oletetaan sopeutuvan muslimien sääntöihin ja ne saa tehdä pahojaan eivätkä saa edes kunnollista rangaistusta*) voi näin katsoa olevan puhujan (kirjoittajan) mielestä tosi.

2.3. Demonstratiivipronominien *se* ja *tämä* roolitulkinnat

Demonstratiivipronominien *se* ja *tämä* käytölle on yhteistä viittaaminen puhetilanteessa tai tekstissä mainittuihin tarkoitteisiin. Laury (1997) esittää, että demonstratiivipronominin paitsi ilmaisevat myös samalla rakentavat puhetilanteen kontekstia. *Se* ilmaisee, että lauseessa käsiteltävä tarkoite tai aihe on tilanteeseen osallistuvilla tunnettu joko entuudestaan tai edeltävästä puheesta tai tekstistä. *Tämä* puolestaan nostaa tilanteeseen siinä aiemmin käsittelemättömän tarkoitteen, aiheen tai uuden näkökulman jo tuttuun tarkoitteeseen tai aiheeseen.

Tämä ja *se* eroavat toisistaan deiktisesti eli siinä, miten ne suhteuttavat puheena olevaa aihetta puhetilanteeseen ja puhujiin. Pronominilla *se* viitataan puhuteltavan, kun taas pronominilla *tämä* puhujan itsensä **huomiopiiriin**. (Laury 1997: 59–60, VISK 2008 § 720, 1413, 1423.) Etelämäki (2006) esittää *tämä*-pronominista, että sen tarkoite ei (edellä mainittujen vastaisesti) sisältyisi puhekontekstiin tai puhujan huomiopiiriin. Päinvastoin puhuja sisältyisi *tämän* tarkoitteeseen. (Etelämäki 2006: 156.) Etelämäen ajatus jäsentää aineiston pronominvaihtelua mielestäni selkeästi erityisesti tapauksissa, joissa kahden aineisto-osuman puhetilanne on näennäisesti sama, mutta konstruktion pronomini vaihtelee (ks. lisää luku 3.2.).

Internetin keskustelupalstoilta kootussa aineistossa pronomien *se* ja *tämä* käytön deiktisyys korostuu siinä, että internetiin kirjoitetut viestit ovat vähemmän aikasidonnaisia kuin tavalliset puhetilanteet, joita ei taltioida kuin erityistilanteissa (esimerkiksi journalistiset haastattelut tai tutkimuskäyttöön tallennettavat puhetilanteet). Kun kuka tahansa lukee keskustelupalstalle kirjoitetun viestin huolimatta sen alkuperäisestä kirjoitusajasta, tulee lukijasta osa puhetilannetta ja sen **osallistumiskehikkoa**. (VISK 2008 § 1424.) Käsitellen seuraavissa alaluvuissa pronominit *se* ja *tämä* erillään, sillä niiden semanttiset erot aiheuttavat eroavaisuuksia myös niiden mahdollisiin lauseenjäsenroolitulkintoihin.

2.3.1. *Se*

Kandidaatintutkielmassani (Pyörälä 2021) totesin, ettei tarkastelemani konstruktion *on se saatana kumma ~ ihme* demonstratiivipronominin *se* lauseenjäsenrooli ei ole yksiselitteinen. Tässä tutkielmassa aineistossani on paljon muodoltaan samankaltaisia konstruktioita (*on + se ~ tämä + [voimasana] + [ADJ_{nom}]*) – kaikkiaan 823 konstruktioita eli 24,6 % aineistostani (tarkemmin ks. luku 3.1.). Tätä muotoa olevien konstruktioiden osalta *se*-pronominin lauseenjäsenrooli on esiintymiskontekstista riippuen **muodollinen subjekti eli ekspletiivisubjekti**, joka ottaa lauseessa subjektin paikan silloin, kun subjekti ei muutoin sijoitu lauseeseen luontevasti, tai mahdollisesti **hajarakenteen tukipronomini**. Hajarakenne muodostuu virkkeen hallitsevassa lauseessa sijaitsevasta tukipronominista ja hallitsevaa lausetta seuraavasta lauseosasta (ks. esim. (10)a.). Esimerkin (10)a. kaltaisessa lauseessa niin ekspletiivisubjektin kuin hajarakenteen tukipronominin tulkinta on mahdollinen. Hajarakenne on tyypillisesti mahdollista yhdistää, mutta tällöin virkkeen loppuosaan jäävät komponentit eivät vaikuta luontevilta, mikä osaltaan osoittaa niiden

kiteytyneen konstruktioksi (ks. esim. (10)b.). Mainittakoon tässä yhteydessä myös, että *tämä*-pronomini ei voi toimia ekspletiivisubjektina tai hajarakenteen tukipronominina (ks. esim. (10)c.).

- (10) a. *On se helvetti kumma ettei jokainen ihminen saa elää elämäänsä haluamalla tavalla.* (S24, 2005)
 b. *Se, ettei jokainen ihminen saa elää elämäänsä haluamallaan tavalla, on helvetti kumma.*
 c. **Tämä, ettei jokainen ihminen saa elää elämäänsä haluamallaan tavalla, on helvetti kumma.*

Esimerkin (10)c. mukainen rakenne saattaisi olla puhekieleen sopiva, mutta konstruktion hajottaminen tähän muotoon esimerkin (10)b. kaltaiseksi osoittaa, ettei *tämä*-pronomini voi toimia hajarakenteen pronominosana. (Ks. myös VISK 2008 § 915.) Esimerkistä (10)b. käy ilmi, että tukipronomini *se* viittaa konstruktiota seuraavaan *ettei*-lauseeseen, joka on virkkeen lausesubjekti, jota predikaatiivi *kumma* puolestaan luonnehtii.

Se voi olla myös **eteenpäin lohkeavan rakenteen pronomiosana**. Eteenpäin lohkeava rakenne on nominaalinen lauseenjäsens, joka sijaitsee lauseessa kahdessa osassa – pronomiosassa ja tyypillisesti lauseen lopussa esiintyvässä leksikaalisessa substantiivilausekkeessa. Lauseessa viitataan näin samaan tarkoitteeseen kahdesti (ks. esim. (11)–(12)). (Pyörälä 2021: 12–13, VISK 2008 § 915, 1402, 1064.)

- (11) *On se perkele härski jätkä **tää Kimmo**, pomooan ovelampi.* (S24, 2017)
 (12) *on se perkele kumma väki **tämä vihreät**, ollaan olevinaan niin maan läheisiä, mutta ei tunneta maa seutua ollenkaa* (S24, 2003)

Esimerkissä (11) *Kimmoon* viitataan kahdesti, konstruktion *se*-pronomiinilla ja substantiivilausekkeella *tää Kimmo* lauseen lopussa. Jos lohkeama yhdistettäisiin ja lauseenalkuinen konstruktiio hajotettaisiin, lause voisi olla muotoa subjekti–kopula–predikaatiivi, jossa lohkeaman *se*-pronomini sulautuisi leksikaaliseen osaan, koska sen ei tarvitse enää viitata edempänä lauseessa sijaitsevaan osaan: *Tää Kimmo on härski jätkä, pomooan ovelampi*. Esimerkissä (12) yhdistetty lohkeama voitaisiin muotoilla lauseeseen *Tämä vihreät on kumma väki, ollaan olevinaan niin maan läheisiä, mutta ei tunneta maa seutua ollenkaa*.⁸ Kuten puretuista lauseista voidaan huomata, asettuu lohkeaman substantiivilauseke

⁸ Jätän puretuista lauseista konstruktion voimasanat merkittömäksi, jotta lohkeaman yhdistyminen olisi lukijalle helpommin hahmotettavissa.

luontevasti kopulalauseen subjektin paikalle. Näin demonstratiivipronominin *se* voidaan konstruktiossa nähdä toimivan subjektina, jonka varsinainen tarkoite nimetään tai tarkoitetta luonnehditaan myöhemmin lausumassa.

Esimerkkien (11) ja (12) kaltaiset lohkeamat ovat konstruktioiksi vakiintuneita kieliopillisia lisäyksiä. Esimerkeissä (11) ja (12) eteenpäin lohkeavan rakenteen leksikaalisessa osassa toistuu pronomini *tää* ~ *tämä*. Tavallisesti leksikaalisessa osassa oleva tarkenne (jos sellainen on) on sama pronomini kuin rakenteen alussa, mutta yhdistelmä *se – tämä* on myös mahdollinen. Tällöin alun *se* viittaa selkeämmin aiempaan tekstiin tai puheenaiheeseen. (VISK 2008 § 1064, 1067.) Esimerkit (11) ja (12) ovat selkeitä esimerkkejä eteenpäin lohkeavasta rakenteesta, koska rakenteen osien välillä on itsenäinen lauseke (*härski jätkä, kumma väki*), joka saa oman lauseenjäsenfunktionsa (predikatiivi), kun lohkeaman osat yhdistetään. Vaikeammin eteenpäin lohkeaviksi rakenteiksi tulkittavia ovat tapaukset, joissa pronominosan ja leksikaalisen osan toisistaan erottaa vain konstruktion voimasana (vrt. esim. (13)–(14)).

- (13) *on se saatana kiero hommaa*, lypsetään ihmisiltä rahaa, ite saavat bensankin jotain 25c, litra, meikäläinen maksaa jotain 140 € litra vielä vähän vajaa. (S24, 2016)
- (14) *On se perkele paska vekotin* kun ei edes kymmentä vuotta kestä saati 300tkm kjeh kjeh. (S24, 2017)

Kun esimerkkien (13) ja (14) pronominosan ja leksikaalinen osa yhdistetään, pronominosan ei voi ylempänä kuvatulla tavalla sulautua luontevasti leksikaaliseen osaan. Pronominia tarvitaan edelleen, ja sen on sijoitettava lauseen teemapaikalle subjektiksi, jotta lause olisi luonteva (ks. esim. (15)a.–c. ja (16)a.–c.)).

- (15) a. **Kieroa hommaa on*, lypsetään ihmisiltä rahaa - -
 b. ?*Kieroa hommaa on se*, lypsetään ihmisiltä rahaa - -
 c. *Se on kieroa hommaa*, lypsetään ihmisiltä rahaa - -
- (16) a. ?*Paska vekotin on*, kun ei edes kymmentä vuotta kestä - -
 b. **Paska vekotin on se*, kun ei edes kymmentä vuotta kestä - -
 c. *Se on paska vekotin*, kun ei edes kymmentä vuotta kestä - -

Näin ollen esimerkkien (13) ja (14) kaltaisissa tapauksissa pronomini *se* on mielekkäämpää tulkita konstruktion subjektiksi. Kun virkkeenalkuinen konstruktio puretaan ja lause esitetään subjektialkuisena kopulalauseena, pronomini *se* asettuu luontevasti subjektin

paikalle. Toki myös eteenpäin lohkeavan rakenteen pronominosana se asettuu subjektiksi tai vähintään viittaa siihen, toimii sen paikalla konstruktiossa.

2.3.2. Tämä

Tämä voi esiintyä eteenpäin lohkeavien rakenteiden pronominosana samoin kuin *se*. Tällöin *tämä* kohdistaa puhetilanteessa huomion johonkin uuteen tarkoitteeseen tai tuo aiheena olevaan tarkoitteeseen uuden näkökulman (ks. esim. (17)). (VISK 2008 § 1066.)

(17) *On tämä perkele yks eunukkien kylä koko Kajaani.* (S24, 2018)

Eteenpäin lohkeava rakenne on selkeämpi, kun lause puretaan muotoon subjekti–kopula–predikatiivi, samoin kuin luvussa 2.3.1: *Koko Kajaani on yks eunukkien kylä*, jossa *tämä*-pronomini on sulautunut subjektilausekkeeseen *Koko Kajaani*. Esimerkin (17) kaltaisia osumia oli aineistossani vain muutamia. Yleisemmin konstruktiot, joissa demonstratiivi-pronomini on *tämä*, ovat aineistossani samaa muotoa kuin luvussa 2.3.1. esimerkit (13) ja (14). Niinpä *tämä* ei omassa aineistossani yleisesti esiinny eteenpäin lohkeavan rakenteen osana, kuten havainnollistan esimerkkien (18) ja (19) muunnosten avulla (ks. esim. (18)a.–d. ja (19) a.–d.).

(18) a. *On tämä helvetti paikka jos ei turuntorilla voi rauhassa kulkea.* (S24, 2018)
 b. **Paikka on, jos ei turuntorilla voi rauhassa kulkea.*
 c. *?Paikka on tämä, jos ei turuntorilla voi rauhassa kulkea.*
 d. *?Tämä on paikka, jos ei turuntorilla voi rauhassa kulkea.*

(19) a. *On tämä jumalauta vittumainen systeemi , kaikki menee aina tavallisen kansalaisen vahingoksi perkele!!!* (S24, 2019)
 b. **Vittumainen systeemi on, kaikki menee - -*
 c. *?Vittumainen systeemi on tämä, kaikki menee - -*
 d. *Tämä on vittumainen systeemi, kaikki menee - -*

Esimerkin (18) muunnoksista mikään ei tunnu luontevalta, kun virkkeenalkuinen konstruktio puretaan. Erona esimerkkiin (19) on ainakin substantiivilausekkeen määritesanan puuttuminen. Esimerkkien (15)c., (16)c. ja (19)d. luontevuus voi osaltaan johtua siitä, että substantiivilausekkeen määritesana motivoi kopulalauseetta seuraavaa konjunktiolauseetta, jossa määritettä ikään kuin selitetään kuulijalle (*Se on kiero hommaa, (koska) lypsetään*

ihmisiltä rahaa - -; Se on paska vekotin, kun ei edes kymmentä vuotta kestä - -; Tämä on vittumainen systeemi, (koska) kaikki menee - -).

Luvussa 1.2. esittelemäni Etelämäen (2006) väitöskirjan aineistossa ensimmäinnän yksin muodostava *tämä*-pronomini esiintyy yleisesti subjektina kopulalauseissa, joissa predikatiivi luo pronominin tarkoitteelle tulkintakehyksen (Etelämäki 2006: 49). Myös oman aineistoni *tämä*-pronomineille tällainen subjektin tulkinta on mahdollinen (ks. esim. (20)), vaikka pronominin ensimmäintäkäyttöä ei ole tämän tutkielman puitteissa mahdollista varmistaa. Tämä johtuu siitä, että aineisto on noudettu keskustelupalstoilta, joihin luotuja keskusteluita ei ole tässä tarkoituksenmukaista analysoida kokonaisuudessaan.

(20) *On tämä jumalauta uskomatonta, ennen voi katsella edes uudenvuoden mäkkikisan, nyt ei sitäkään.* (S24, 2019)

Esimerkissä (20) predikatiivi *uskomatonta* tarjoaa pronominille tulkintakehyksen, joka laajenee konstruktiota seuraavassa lauseessa. Näin puhuja (kirjoittaja) luo samalla Lauryn (1997: 59) sanoin puhujan ja kuulijan huomiopiiriä. *Tämän* mahdollisia tulkintoja aineistoni konstruktioiden ovat siis kopulalauseen subjekti tai eteenpäin lohkeavan rakenteen pronominosia, jolloin se myös toimii subjektin osana, kuten osoitin luvussa 2.3.1. Konstruktion molempien demonstratiivipronominien (*se ~ tämä*) lauseenjäsenroolitulkinta on lopulta subjekti tai ainakin subjektinkaltainen tai siihen läheisesti viittaava kielenyksikkö konstruktion kiteytyneellä paikalla.

2.4. Voimasanat

Käytän tässä tutkielmassa **voimasanaa** viitatessani tarkastelemieni konstruktioiden sanoihin *helvetti, jumalauta, perkele, saatana ja vittu*. Minna Hjort (2007: 66, 73) katsoo kiro sanat voimasanojen alalajiksi artikkelissaan ”Kirosana vai voimasana ja muita karkeitä terminologisia pohdintoja”. Yläkäsitteen käyttö auttaa pitämään teoriaosuuteni yhdenmukaisena Ison suomen kieliopin käsitteistön kanssa. Vaikka teos rinnastaakin voimasanat ja kiro sanat, käytetään voimasanoja käsittelevän luvun pykälissä johdonmukaisesti *voimasana*-sanaa (VISK 2008 § 1725–1728). Tarkastelen tässä luvussa

voimasanoja *helvetti*, *jumalauta*, *perkele*, *saatana* ja *vittu* osana tarkastelemiani *olla*-verbiaalkuisia voimasanakonstruktioita.

Aineistossani konstruktioiden sisäiset voimasanat ovat nominatiivimuotoisia ja ne ovat konstruktioissa sadattelukäytössä. Niillä ei siis viitata esimerkiksi uskonnollisiin olentoihin (*saatana*, *perkele*) tai paikkoihin (*helvetti*) tai sukupuolielimiin (*vittu*). Näiden tulkintojen poisseulomisesta kerroin luvussa 1.3. Konstruktioiden sisäisistä voimasanoista ainostaan *jumalauta* on taipumaton, kun muut ovat täysparadigmaisia. (VISK 2008 § 1725).

Voimasanoihin affekti on leksikaalistunut (VISK 2008 § 1725). Tutkimissani konstruktioidissa voimasana sijaitsee poikkeuksetta konstruktion finiittiverbin *olla* (*on* (yksittäisissä osumissa ~ *onhan* ~ *oli* ~ *olisi*)) ja sitä seuraavan demonstratiivipronominin (*se* ~ *tämä*) jälkeen. Kandidaatintutkielmassani selvitin voimasanan *saatana* mahdollisia lauseenjäsenroolitulkintoja konstruktiossa, joka myös alkoi finiittiverbillä *olla*, jota puolestaan seurasi demonstratiivipronomini (*se*). Tässä tutkielmassa tarkastelemani konstruktiot ovat rakenteeltaan samankaltaisia ([*OLLA*] [*se* ~ *tämä*] [voimasana]).

Kandidaatintutkielmaani (Pyörälä 2021) mukaillen voidaan todeta, että tarkastelemieni konstruktioiden voimasanat on mahdollista tulkita **sävyartikkeleiksi**, jotka tuovat lauseen propositionaaliseen merkitykseen lisämerkityksen (ks. esim. (21)). Näin ne muistuttavat syntaktisesti partikkelin kaltaisia **liitynnäisiä**, jotka toimivat lauseessa täydennys-suhteessa, eli ne eivät määritä lausetta tai sen tiettyä jäsentä. Toisaalta konstruktion sisäiset voimasanat muistuttavat **kiteytyneitä sanontoja**, jotka tuovat lauseisiin affektiivisuutta ja kommentoivat kehysrakennetta (ks. esim. (22)a.). (Pyörälä 2021: 11–12; VISK 2008 § 821, 870, 1727.)

(21) *On se **vittu** hommaa että näitä apinoita sikiää joita huolettaa ja kiinnostaa enempi muitten elämä kuin oma.* (S24, 2013)

(22) a. *On se **saatana** kumma ettei nämä sankarit siellä koodauksessa **tai missä lie** - saa tätä sivustoa toimimaan* (S24, 2008)

Esimerkissä (22)a. konstruktiota seuraavassa lauseessa *tai missä lie* on voimasanoja tyyppisempi esimerkki kiteytyneestä sanonnasta (VISK 2008 § 1605), mutta esimerkissä (22)a. havainnollistuu niiden tehtävien samankaltaisuus. Rakenne *tai missä lie*

kommentoi lisäävästi *ettei*-sivulauseen paikanilmausta *koodauksessa*, kun taas *saatana* tuo affektisuutta konstruktion *on se saatana kumma*. *Saatanan* affektilla puhuja kommentoi asiaintilaa ilmaisemalla suhtautumistaan sitä kohtaan.

Kuten esitin luvussa 1.3., aineistossani on 2 110 tapausta (63,1 % kaikista tapauksista), joissa ei ole loppuelementtiä (kuten esimerkin (22)a. *kumma*). Tällöin konstruktiota seuraa tyypillisesti konjunktiosivulause (ks. esim. (23)a.). Vaikka voimasanat ovat tarkastelemissani konstruktioissa sadattelukäytössä, esitän, että konstruktion päättyessä voimasaan on kyseisellä voimasanalla yllä erittelemääni kiinteämpi paikka lauseessa. Nähdäkseni voimasanat käyttäytyvät tällöin adjektiivimaisina tilan kuvaajina, jolloin niiden lauseenjäsenfunktio voisi olla konstruktion predikaatiivi. Erittelen väitettäni vielä tarkemmin esimerkin (23)a. avulla.

(23) a. *On se perkele kun pitää toisten elinkeinoa mennä YÖAIKAAN turmelemaan!!!!* (S24, 2003)

Jos esimerkin (22)a. konstruktion purkaa samalla tavoin kuin tein luvuissa 2.3.1. ja 2.3.2., käy voimasanan syntaksinen rooli selkeästi ilmi. Esimerkissä (22)a. voimasana *saatana* ei ole syntaktisesti välttämätön osa lausetta, sillä loppuelementti *kumma* toimii konstruktiossa predikaatiivina (lisää loppuelementtien predikaatiivisuudesta ks. luku 2.5.2.). Esimerkissä (23)a. *perkelettä* ei voi kuitenkaan samalla tavoin häivyttää (vrt. (22)b. ja (23)b.–c.).

(22) a. *On se saatana kumma ettei nämä sankarit siellä koodauksessa tai missä lie - saa tätä sivustoa toimimaan* (S24, 2008)

b. *Se on kumma, ettei nämä sankarit siellä koodauksessa tai missä lie – saa tätä sivustoa toimimaan.*

(23) a. *On se perkele kun pitää toisten elinkeinoa mennä YÖAIKAAN turmelemaan!!!!* (S24, 2003)

b. *?Se on, kun pitää toisten elinkeinoa mennä yöaikaan turmelemaan!*

c. *Se on perkele, kun pitää toisten elinkeinoa mennä yöaikaan turmelemaan!*

Esimerkissä (23)c. konteksti tekee selväksi, ettei *perkelettä* tässä käytetä merkityksessä 'paholainen' tai edes kuvaannollisesti ihmisestä (KS 2021 s.v. *perkele*). Luontevin tulkinta olisi katsoa voimasanaa *perkele* tässä *olla*-predikaatin osana, predikaatiivina, joka luonnehtii lauseen kuvaamaa tilaa. Luonnehdinta on ensisijaisesti affektista, koska suoraan adjektiiviksi *perkelettä* ei voi ilman johdinainesta tulkita (vertaa esimerkiksi

perkeleenmoinen). Samoin käyttäytyvät myös muut tarkastelemissani konstruktioissa esiintyvät voimasanat (ks. esim. (24)–(27)).

- (24) *On se **helvetti että** puhutaan siitä narun toisesta päästä . (S24, 2003)*
- (25) *On se **jumalauta että** frisbee radan kunto ei kiinnosta ketään , kyllä ootte tyhmiä ! (S24, 2020)*
- (26) *On se **saatana kun** ei saa rauhassa viettää ansiosidonnaista , sen eteen tuli raadettua monta kuukautta . (S24, 2018)*
- (27) *On se **vittu että** jollakin dilleillä on jatkuvasti aikaa höpöttää tosta Hen-nasta. (S24, 2017)*

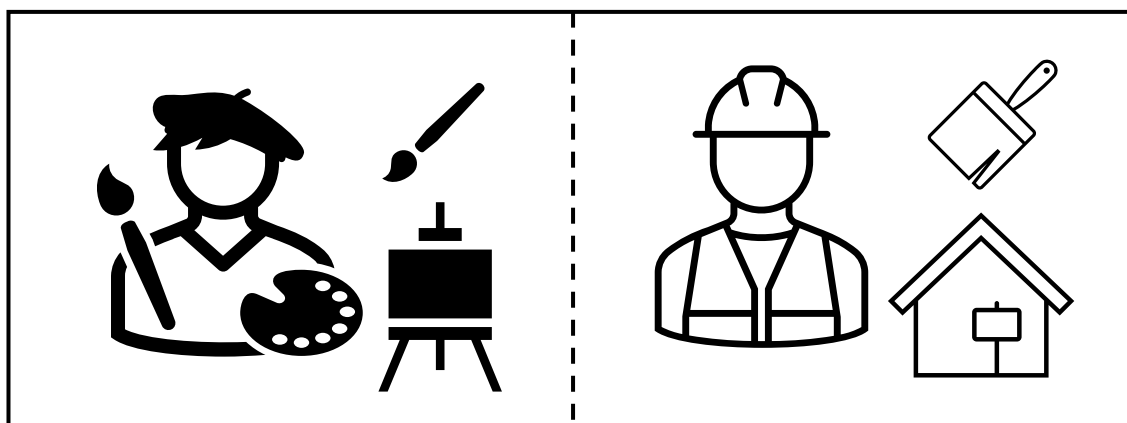
Kuten esimerkeistä (24)–(27) voidaan nähdä, on kaikilla voimasanoilla aineistossa myös predikatiivikäyttöä. Voimasanojen piirteissä *olla*-verbialkuisissa voimasanakonstruktioidissa on siis viitteitä erilaisiin lauseenjäsentulkintoihin. Aineiston tapauksissa, joissa konstruktiolla on jokin predikatiiviksi tulkittava loppuelementti, ovat voimasanojen lauseenjäsentuloit lisäysten ja partikkelien kaltaisia yksikköjä, eikä niille voida määrittää argumenttirooleja (ks. luku 2.5.1.).

2.5. *Olla*-verbin argumenttiroolit

2.5.1. Osallistuja- ja argumenttiroolien erot ja tunnistaminen

Goldberg esittää teoksessaan *Constructions: A Construction Grammar Approach to Argument Structure*, (1995) että verbien semantiikan analyysi konstruktioidissa ja muualla kielessä käytettynä voi tapahtua verbin merkityskehykseen liitettäviä **osallistujarooleja** ja konstruktioiden sisäisiä **argumenttirooleja** tarkkailemalla. Käytän tutkielmassani käsitteitä *argumenttirakenne* ja *argumenttirooli* viitatessani konstruktioiden semanttisiin rooleihin ja niiden järjestykseen konstruktion sisällä (vrt. esim. VISK 2008 § 446). Goldberg (1995: 43) esittää, että osallistujaroolit kiinnittyvät tiiviimmin verbin itsensä toimintaan ja merkityskehykseen, ja näin ne nimetään spesifisti verbikohtaisesti (ks. lisää alla), kun taas argumenttiroolit kuvastavat verbeihin konstruktioidissa liittyviä semanttisia rooleja, jotka on mielekkäämpää nimetä geneerisemmin niiden puhetilanteeseen osallistumisen astetta ja tapaa kuvaavasti.

Osallistujaroolit liittyvät verbin **merkityskehukseen**, eli niiden merkityksen ymmärtämiselle välttämättömään tietotaustaan. Kaikilla sanoilla on merkityskehys – Fillmore (1977) kuvailee sanojen merkityskehäksi ”koherenteiksi, yksilöitäviksi aistihavainnoiksi, muistoiksi, kokemuksi, toiminnoiksi tai esineiksi”. Toisin sanoen merkityskehukset ovat aina kulttuuri- ja kokemussidonnaisia, joten niistä saadaan tietoa pikemmin merkityksiin liitettävistä prototyypeistä kuin tarkkaa tietoa maailmasta (Fillmore 1982: 117–118). Havainnollistan merkityskehystä kuvassa 2.

KUVA 2. *Maalata*-verbin merkityskehysten erot ja yhtäläisyydet eri näkökulmista.

Kuvasta 2 voidaan huomata, kuinka merkityskehys verbille *maalata* voi olla erilainen riippuen henkilön harrastuneisuudesta (taidemaalari kuvassa oikealla ja talomaalari vasemmalla), mutta eri henkilöiden kehyksistä voidaan löytää prototyyppisiä yhtäläisyyksiä – esimerkiksi **maalausväline**, kädessä pidettävä maalin levitin (sivellin, pensseli, tela...) sekä **maalattava kohde** (pinta – kangas, paperi, seinä...).

Verbin osallistujaroleja tunnistetaan vain niin monta, kuin on verbin ilmaisemalle toiminnalle välttämätöntä – tässä suhteessa ne muistuttavat verbin valenssin vaatimia täydennyksiä, eikä Goldberg (1995) tee osallistujaroolien ja täydennysten välillä selkeää eroa. Osallistujaroolien **leksikaalinen profiloiminen** vastaavien semanttisten roolien merkitysten avulla osoittaa kuitenkin näennäisesti synonyymisten verbien *rob* ja *steal* (suom. *ryöstää* ja *varastaa*) semanttiset erot (Goldberg 1995: 45). Osallistujaroolien leksikaalinen profiloiminen verbin kuvaaman toiminnan mukaisesti tekee näin selkeämmäksi merkityskehysten osallistujia. Goldberg kuvaa leksikaalista profiloimista osallistujaroolien (verbin täydennysten) ja argumenttiroolien fuusiona tai yhdistymisenä (Goldberg 1995: 50.)

Esimerkiksi *maalata* on kaksipaikkainen transitiivinen käsittelyverbi – sen valenssiin kuuluvat pakollisina subjekti ja objekti. Goldbergin (1995: 43–46) mukaan *maalata*-verbillä on **kaksi osallistujaroolia**, **maalaja** (syntaktinen lauseenjäsen subjekti, argumenttirooli agentti) sekä **maalattava kohde** (syntaktinen lauseenjäsen objekti, argumenttirooli patientti). Goldberg ei selvennä tulkintaansa tarkemmin, mutta **välineen** puuttuminen osallistujaroleista johtuneen tässä siitä, että välineen katsotaan tulevan ikään kuin osaksi maalajaa (vrt. esim. (28)a. ja (28)b.).

- (28) a. *Minä maalasin taloa [pensselillä].*
 b. *Minä maalasin taloa tiskirätillä.*

Esimerkissä (28)a. väline *pensselillä* on hakasulkeissa, sillä se voidaan *maalata*-verbin merkityskehyksestä muodostuvan prototyypin vuoksi jättää mainitsematta. Kuulijan odotetaan ymmärtävän maalaamisen tapahtuvan pensselillä, sillä pensselin kaltaisen maalausvälineen käyttö sisältyy teonkuvauksen merkitykseen. Esimerkissä (28)b. väline *tiskirätillä* on prototyypistä poikkeava, minkä vuoksi sen mainitseminen on tarpeellista kontekstin kannalta.

Argumenttiroolit, esimerkiksi agentti ja patientti, linkittyvät puolestaan syntaktisiin rooleihin (nominaalisiin lauseenjäseniin). Syntaktisten lauseenjäsenten kieliopilliset funktiot profiloivat tietyt lauseessa esiintyvät lauseenjäsenet semanttisesti muita merkittävämmiksi tai kohosteisemmaksi (ks. esim. VISK 2008 § 912). Argumenttiroolit tunnustetaan verbin yhteydessä ilmaistujen lauseenjäsenroolien perusteella (Goldberg 1995: 49.). Esimerkiksi Langacker (1999) esittää syntaktisten lauseenjäsenten argumenttiroolivalinnassa huomioitavia tulkinnallisia seikkoja. Vaikka agenttia pidetään prototyypisenä lauseen subjektina, on lauseessa *Kissa pelästyi*. mielekkäämpää ajatella *kissaa kokijana* aktiivisen agentin (‘oman pelkonsa aiheuttajan’) sijaan. (Langacker 1999: 27–34.) *Maalata*-verbin täydennykset subjekti (*Minä*) ja objekti (*taloa* (~ *talon*)) voidaan prototyypisessä tilanteessa (kuten esim. (28)a. edellä) tulkita argumenttirooleiksi agentti (maalauksen aktiivinen aloittaja ja toimija) ja patientti (maalausprosessin aikana muutoksen läpi käyvä kohde).

Pajunen (2001: 54–55) luonnehtii *olla*-verbiä semanttisesti vaikeasti määriteltäväksi, sillä sen syntaktisen käyttäytymiseen vaikuttavat ontologia ja tilannekohtainen tulkinta. *Olla*

on suomen kielessä monikäyttöinen verbi – se voi esiintyä lauseessa apu- ja pääverbinä ja olla pääverbinä niin transitiivi- kuin intransitiivilauseissa. *Olla*-verbiä luonnehditaan täydennysten suhteen kaikkiruokaiseksi. (VISK 2008 § 456.) **Radikaalin konstruktiokieliopin** lähestymistavan mukaan kielen kategoriat eivät ole universaaleja, eivätkä edes kielensisäiset kategoriat (esimerkiksi syntaktiset lauseenjäsenet) sovi kuvaamaan kielen kaikkia ilmiöitä. Tämän sijaa kategoriat on nimettävä konstruktiokohtaisesti – esimerkiksi verbien valenssi on siis kontekstisidonnaista (konstruktiosidonnaista). (Croft 2001: 53–57.) Koska *olla*-verbille on sen monikäyttöisyyden vuoksi vaikeaa määrittää ehdottomia osallistuja- tai argumenttirooleja, on konstruktiokohtainen kategorisointi tutkielmani kannalta hyödyllinen lähtökohta.⁹ Hyödynnän radikaalin konstruktiokieliopin näkemyksiä kielen kategorioihin, kun tarkastelen vielä luvussa 2.5.3. rooleja, joita *olla*-verbi saa aineistoni konstruktioidissa.

2.5.2. Konstruktioiden predikatiivit

Aineistoni konstruktioidista 1 234:lla (36,9 %) on loppuelementti, joka on syntaktisesti *olla*-verbin predikatiivitäydennys. Luvussa 2.4. esitin, että tapauksissa, joissa loppuelementtiä ei ole, voimasana toimii konstruktion nominatiivimuotoisena predikatiivina. Tässä luvussa pyrin lyhyesti näyttämään, että aineistoni konstruktioiden loppuelementit ovat lauseenjäsenrooliltaan predikatiiveja. Pieni osa (12 tapausta, 1,0 % loppuelementeistä ja 0,4 % koko aineistosta) loppuelementeistä on partikkeleihin luettavia rakenteita tai adverbiaaleja, esimerkiksi *On se perkele tämänkin palstan kanssa* - -. Käsittelen tämän pienen ryhmän tarkemmin analyysiluvussa 3.1.2.

Aineistoni loppuelementit ovat tyypillisesti nominatiivi- tai partitiivimuotoisia adjektiivitai substantiivilausekkeita (muotojen jakautumisesta ks. luku 3.1, taulukko 2). Näin ne esiintyvät predikatiiville ominaisissa kieliopillisissa sijoissa. Predikatiivi esiintyy partitiivissa, kun sen luonnehtima subjektin tarkoite on jaollinen, ja nominatiivissa subjektin tarkoitteen ollessa jaoton – toisaalta nominatiivipredikatiivilla voidaan tulkita viitattavan subjektin tarkoitteen kokonaisuuteen (esimerkiksi lauseessa *Suomalaiset ovat pieni kansa* 'suomalaisia on olemassa vähän'), kun taas partitiivipredikatiivilla katsotaan

⁹ Erikoislausetyypit, kuten tila- ja eksistentiaalilauseet (*On kuuma*. [TL] *Tässä on virheitä*. [EL]), tekevät radikaalin konstruktiokieliopin kaltaista konstruktiokohtaista kategorisointia *olla*-verbin ympärille (vrt. VISK 2008 § 893 ja 900).

viitattavan distributiivisesti subjektin kuhunkin osaan erikseen (esimerkiksi lauseessa *Suomalaiset ovat **pientä kansaa*** 'suomalaiset ovat kooltaan pieniä ihmisiä'). Predikatiivin sijanvalinnalla puhuja voi esimerkiksi näin esittää näkemyksensä luonnehtimastaan tai luokittelemastaan tarkoitteesta. Esimerkiksi Huumo (2007) kuvaa predikatiivia ja sen sijanvalintaa subjektin merkityksen peiliksi. Predikatiivin sijanvalintaan vaikuttaa subjektin merkityksen lisäksi myös predikatiivin oma merkitys ja sen jaollisuus tai jaottomuus. (Huumo 2007: 3–4; VISK 2008 § 946–947.)

Tarkastelemieni konstruktioiden subjektien tarkoitteet eivät ole yksiselitteisesti jaottomiksi tai jaollisiksi tulkittavia (ks. esim. (29)–(32)), joten predikatiivin sijanvalinta on katsottava puhujan tulkinnaksi tai **käsitteistämiseksi**. Langacker (1990) tarkoittaa käsitteistämällä (eng. *conceptualization*) kielenpuhujan kognitiivisia prosesseja, joiden tuloksena syntyy merkitys. Käsitteistämisessä yhdistyvät puhetilanteen välitön konteksti, puhujan omat kokemukset sekä yleinen maailmantieto. (Langacker 1990: 2.)

- (29) *On se saatana **kumma homma** kun kelkalla vedetään järvenjäällä lämä tiskissä ja hiihtäjät joutuu väistämään* (S24, 2017)
- (30) *On tämä saatana **maa** kun ei edes terveystalvehuja saa kuin hirveellä rahalla* (S24, 2016)
- (31) *On se perkele **ihmeellistä**, että Suomen Matti ottaa rauhallisesti juuri silloin, kun ei pitäisi.* (S24, 2005)
- (32) *On tämä jumalauta **kummallista**, kun auton moottoria ei saada kunnolla sataatuhatta kestämään.* (S24, 2008)

Esimerkeissä (29) ja (31) predikatiivit *kumma homma* ja *ihmeellistä* luonnehtivat lausesubjekteja, joihin konstruktioiden *se*-pronominit viittaavat (*kun kelkalla vedetään -*; *että Suomen Matti -*) (ks. hajakenteet luku 2.3.1.). Esimerkissä (30) *maa* luonnehtii jaotonta pronominisubjektia *tämä*, kun taas esimerkissä (32) pronominisubjektia *tämä* luonnehditaan partitiivimuotoisella predikatiivilla *kummallista*. Pronominin *tämä* viittausala ulottuu konstruktiota seuraavaan *kun*-lauseeseen, jolloin myös predikatiivin ilmaiseva jaollisuus vaikuttaisi liittyvän *kun*-lauseen kuvaamaan tilaan.

Maria Vilkkunan (2000) mukaan predikatiivin sijan määräytymiselle ei voida esittää selkeää yleistystä silloin, kun predikatiivi luonnehtii lausesubjektia tai infinitiivirakennetta. Kuten esitin yllä, konstruktion demonstratiivipronomini viittaa konstruktion ulkopuolelle, jolloin myös predikatiivi luonnehtii konstruktion esiintymiskontekstia (esimerkiksi

konjunktiolauseita: *On se perkele ihmeellistä, että* - -) demonstratiivipronominin kautta. Koska predikatiivi ei tällöin luonnehdi kokonaisuutta, jonka jaollisuutta tai jaottomuutta voitaisiin määritellä, esiintyy predikatiivin sijanvaihtelussa paljon vaihtelua ja satunnaisia kiteymiä. Esimerkiksi *-nen*-loppuiset adjektiivit ovat Vilkunan arvion mukaan kuitenkin yleisimmin partitiivissa (kuten esimerkit (31) ja (32) yllä). (Vilkuna 2000: 107–108.)

Tuomas Huumo (2007) puolestaan esittää, että erityisesti partitiivipredikatiiviin, mutta toisinaan myös nominatiivipredikatiiviin liittyy subjektin tarkastelun **seriaalisuus** eli ajallisesti etenevä tarkoitteen tarkastelu niin, että kokonaisuuden sijaan tarkastelijan huomio kiinnittyy vaiheittain tarkoitteen osakomponentteihin vuorotellen. Partitiivipredikatiivi edellyttää seriaalisuuden tulkintaa, mutta nominatiivipredikatiiville seriaalisuus on vaihtoehto holistiselle ((subjektin tarkoitteen) kokonaisuutta koskevalle) tulkinnalle. (Huumo 2007: 7–8.)

Esimerkkien (31) ja (32) predikatiivien *ihmeellistä* ja *kummallista* seriaalinen tarkastelu heijastuu konstruktioiden *se* ja *tämä* -pronominien kautta konstruktiota seuraaviin konjunktiolauseisiin. Serialisen tulkinnan voi katsoa ulottuvan konjunktiolauseiden kuvaamiin tiloihin, joissa tarkastelun ajallinen ulottuvuus syntyy lauseiden finiittiverbeistä (*Suomen Matti ottaa rauhallisesti* - -; *auton moottoria ei saada - - kestäväseen*) ja lisäksi esimerkissä (31) *silloin*-adverbista. Samalla seriaalinen tarkastelu kohdistuu finiittiverbien kuvaamiin tiloihin, eli esimerkissä (31) Suomen Matin tunnereaktioon tietyn hetken aikana (*silloin*) ja esimerkissä (32) auton moottorin epäonnistuneen muokkausprosessin vaiheisiin. Samalla esimerkit (31) ja (32) muistuttavat Huumon esittämiä puhujan **kananottoja**, sillä predikatiivien tarkoitteet eivät ilmaise konkreettista toiminnan tapaa. Eri-tyisen selväksi tämä käy silloin, kun konjunktiolauseiden tilat muutetaan kopulalauseen subjekteiksi verbien *-minen*-johdoksina: *Suomen Matin rauhallisesti ottaminen on ihmeellistä*; *Auton moottorin kestävämmäksi jääminen* (~ *kestävään saamattomuus* ~ *kestäväksi saamisen epäonnistuminen*) on kummallista. (Vrt. Huumo 2007: 11–15.)

Aineistoni predikatiivien sijanvalinnat ovat subjektien jaollisuuden tulkinnanvaraisuuden vuoksi useimmiten puhujan (kirjoittajan) tulkintoja subjektin tarkoitteesta. Partitiivipredikatiiveissa huomio kiinnittyy subjektitarkoitteen kokonaisuuden osiin, kun taas nominatiivisubjekti tuo esille subjektin tarkoitteen kokonaisuutena. Usein tarkastelemieni konstruktioiden subjekti tai sen paikalle kiteytynyt demonstratiivipronomini (*se* ~ *tämä*)

viittaa konstruktion esiintymiskontekstiin, jolloin myös predikatiivin viittaus- ja tulkinta-ala laajenee kontekstiin (ks. esim. (32) edellä). Tällöin predikatiivi ei luonnehdi jaottomaksi tai jaolliseksi katsottavaa kokonaisuutta. On siis myös mahdollista, että predikatiivin sijanvalinta perustuu kielen kiteytyneisiin rakenteisiin.

2.5.3. Verbialkuisen kopulalauseen argumenttirakenne

Tämän tutkielman kannalta oleellinen *olla*-verbin käyttöyhteys on **kopulalause**, jossa *olla* tarvitsee täydennyksikseen subjektin lisäksi joko adverbiaalinen tai predikatiivin (VISK 2008 § 891). Kuten esitin luvussa 2.3. ja sen alaluvuissa, tarkastelemieni konstruktioiden demonstratiivipronomineja on mahdollista pitää konstruktioiden subjekteina. Koska roolitulkintoja on kuitenkin erilaisia, tarkastelen ensin lyhyesti mahdollisuutta käsitellä ainakin osaa aineistostani kopulalauseita tarkemmin **ekvatiivilauseina**. Ekvatiivilauseiden funktio on lauseen kahden nominatiivimuotoisen NP:n **samuuden tunnistaminen eli identifikaatio** (ks. luku 2.5.2. esim. (30)). Kelomäki (1997: 54) jatkaa tästä esittämällä, että ekvatiivilauseilla määritellään eli ilmaistaan muodon ja merkityksen suhde.

Ekvatiivilauseiden NP:iden lauseenjäsenfunktioiden tunnistaminen on fennistiikassa ongelmallinen silloin, kun lause on yksikön kolmannessa persoonassa (esim. Larjavaara 1993), sillä molemmat NP:t ovat referentiltään yksikäsitteisiä – esimerkiksi lauseessa *Tuo kissa on Hansu* subjektin ja predikatiivin tunnistaminen olisi ehkä mahdollista vain puhetilanteen kontekstissa, jossa puhuja näkee kissan (subjektin), osoittaa sen kuulijalle ja sitten nimeää sen (predikatiivi). Toisaalta lauseessa *Hansu on tuo kissa* kuulija on voinut tuoda Hansun nimen esille, jolloin puhuja jatkaa tilannetta osoittamalla kissaa (predikoi-malla *Hansua*). Yksittäisestä lauseesta tällainen konteksti ei kuitenkaan tule esille. (Ks. esim. Kelomäki 1997: 18–24.)

Aineistossani parhaiten ekvatiivilauseiksi sopisivat sellaiset tapaukset, joissa loppuelementti on nominatiivimuotoinen nominilauseke, kuten *On tämä saatana maa* tai *On se saatana kumma homma*. Näissä NP:t *tämä* ja *maa* sekä *se* ja *kumma homma* viittaavat samaan olioon. Lausetyypin määrittelyä näissä tapauksissa – ja koko aineistossani – horjuttaa kuitenkin nähdäkseni se, ettei lausekkeiden paikkaa voi konstruktioiden mielekkäästi vaihtaa: **On maa saatana tämä* tai **On kumma homma saatana se*. Tämä johtuu

luultavasti siitä, etteivät demonstratiivipronominit *se* ja *tämä* ole konstruktiossa eksoforisia eli kielenulkoiseen olioon viittaavia (vrt. *tu* lausekkeessa *tu kissa*). Lisäksi lopuelementin nominatiivi-NP:t *maa* ja *kumma homma* ovat Kelomäen määrittelyn mukaan epäspesifisiä – näin voisikin olla sopivaa katsoa *On tämä saatana maa* -tyyppisten konstruktioiden edustavan **luonnehtivaa lausetta**.¹⁰ (Kelomäki 1997: 24–26, 129–130.) Koska luonnehtiva lause on epäproduktiivinen lausetyyppi, jota esimerkiksi Kelomäki luonnehtii jopa lausekkeen kaltaiseksi rakenteeksi (Kelomäki 1997: 128–129), päädyn tutkielmassani käsittelemään aineistoni konstruktioita tässä kopulalauseina, jotta niiden rakenteen analyysi olisi verrattavissa luvussa 2.5.1. esittämäni Goldbergin semantiikan analyysiin., joka pohjautuu konstruktion verbin valenssiin.

Kopulalauseet ovat aspektiltaan tilalauseita, ja tyypillisesti aineistoni kopularakenteet ovat ateelisiä ja statiivisia tiloja kuvaavia (ks. esim. (33)–(34)). (VISK 2008 § 891, 1498, 1499, 1501).¹¹ Kopulalauseen *olla*-verbin voitaisiin katsoa kuuluvan **yhden osallistujan** verbeihin, sillä ainoa välttämätön osallistuja kopulalauseen kuvaamalle tilalle on (**jonakin, jonkinlaisena, jossakin...**) **olija**. Kopulalauseen lauseenjäsenroolivaatimusten perusteella argumenttirooleja on kuitenkin nimettävä kaksi.

(33) *On se jumalauta kummallista , kun ihminen ei saa poiketa piirunkaan veran valtavirrasta , heti ollaan terapoimassa siihen takaisin* (S24, 2006)

(34) *On se saatana sääli , mutta villillä veikkausella niin työt mitä ei voi " ulkoistaa " ulkomaille ovat palveluammatteja ..* (S24, 2005)

Esimerkeissä (33) ja (34) virkkeenalkuiset konstruktiot *On se jumalauta kummallista* ja *On se saatana sääli* muodostavat kopulalauseet, joissa demonstratiivipronomini *se* toimii subjektina (pronominin lauseenjäsenroolitulkinnasta ks. luku 2.3), kun taas *kummallista* ja *sääli* toimivat lauseiden predikatiivin roolissa. Predikatiivin roolitulkinta on nähdäkseni selkeä, sillä *kummallista* ja *sääli* ovat esimerkkien demonstratiivipronomineja ilmeisemmin semanttisesti *olla*-verbiin kiinnittyneitä: *On kummallista, kun - -, On sääli, mutta - -, *On se, kun ~ mutta* (VISK 2008 § 868, 943). *On se* -lause olisi luonteva puheessa ehkä tilanteessa, jossa *se*-pronominin ymmärrettäisiin viittaavan aiemmin sanottuun,

¹⁰ Näin tosin voitaisiin todeta aineistostani kokonaisuutena, sillä ”mitä tahansa voi luonnehtia mielivaltaisen monella tavalla” (Kelomäki 1997: 129).

¹¹ Aspektuaalisia tilannetyyppejä eli tiloja ja tapahtumia kuvataan tyypillisesti statiiviseksi tai dynaamiseksi sen mukaan, tapahtuuko tilanteessa liikettä tai muutosta. Jos muutosta ei tapahdu, tilanne on statiivinen (tila), ja jos muutos tapahtuu, tilanne on dynaaminen (tapahtuma). Ateelisyys tarkoittaa, ettei tilanteella ole luontaista päätepistettä, kun taas teelisillä tilanteilla sellainen on. (VISK 2008 § 1501.)

puheessa jo riittävästi tunnettuun (ja puhetilanteessa käsiteltyyn) tarkoitteeseen (ks. esim. Etelämäki 2006: 114–115), esimerkiksi:

Puhuja 1: *On kummallista, kun ihminen ei saa poiketa piirunkaan verran valtavirrasta.*

Puhuja 2: *On se, mutta villillä veikkauksella jotkut uskaltavat olla erilaisia.*

Teoksessaan *Argumenttirakenne: Asiantilojen luokitus ja verbien käyttäytyminen suomen kielessä* (2001) Pajunen luokittelee kopulalauseen attribuutiota (kuten esim. (33) yllä) tai identifikaatiota (kuten esim. (34) yllä) ilmaisevaksi tilaluokaksi. Attribuutiossa x:lle [subjekti] annetaan ominaisuus y, kun taas identifikaatiossa x [subjekti] samastetaan y:hyn [predikatiiviin/adverbiaaliin]. Pajusen mukaan kopulapredikaatin subjekti on semanttiselta rooliltaan **teeman** kaltainen ei-aktiivinen olio. Predikatiivin tai adverbiaalin hän nimeää semanttisesti (Pajunen 2001: 97–99). Teema sopii kopulalauseen subjektin argumenttiroolivastineeksi nähdäkseni myös attribuution kaltaisissa kopulalauseissa, sillä kopulalauseessa subjekti ei varsinaisesti osallistu lauseen kuvaamaan tilaan millään tavalla.

Predikatiivit ja adverbiaalit Pajunen nimeää *olla*-verbin sijaan kopulalauseen predikaateiksi:

Tavallisesti leksikaalinen verbi määrää roolit omasta merkityksestään käsin. Mutta kun kysymyksessä on kopula eli verbi ilman merkitystä [sic!], roolien valinnalta putoaa pohja pois. Tämä ongelma häviää, jos hylätään *be*-predikaatti [*olla*-predikaatti] ja oletetaan sellaiset predikaatit kuin - - 'iloinen' [lauseessa *Poika on iloinen.*]. (Pajunen 2001: 98, hakasulkeet omiani.)

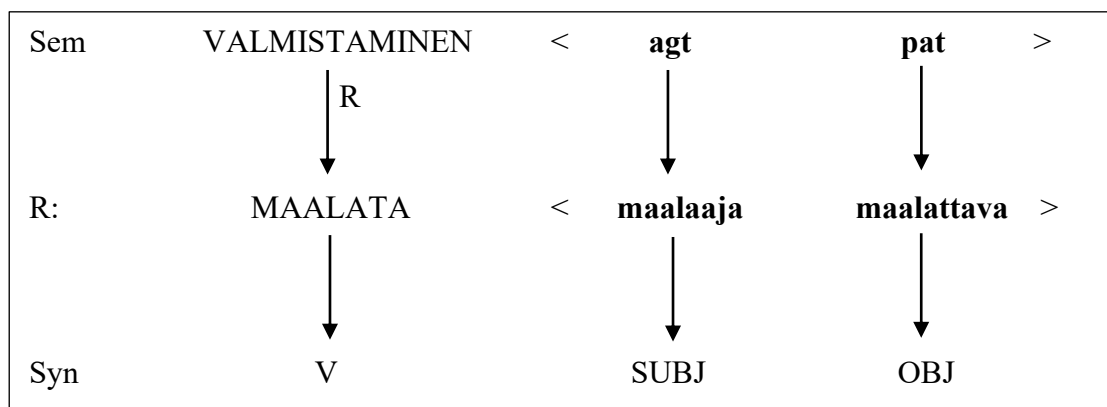
Luvussa 2.5.1. esittelemäni Goldbergin argumenttiroolien tunnistamisen kannalta predikatiivien ja adverbiaalien kuvaaminen kopulalauseen **predikoijiksi** 'ominaisuuden tai suhteen ilmaisijoiksi' tuntuu Pajusen päättelyyn viitaten luontevalta (vrt. *predikaatti* 'ominaisuus t. relaatio' (KS 2021 s.v. *predikaatti*)). Tuen nimeämisprosessiani tässä myös luvun 2.5.1. lopussa esittelemäni radikaalin konstruktiokieliopin (Croft 2001) konstruktiokohtaiseen kategorisointiin. Näin aineistoni verbialkuisten kopulalauseiden argumenttiroolit voitaisiin Goldbergin (1995: 49) tavoin kuvata seuraavasti:

V-KOPULA <kopula teema [voimasana] predikoija>

Tässä muotoilussa V-KOPULA ilmaisee *olla*-verbialkuista kopulalauseetta ja **kopula** persoonassa ja tempuksessa taipunutta *olla*-verbiä, **teema** subjektia (eli demonstratiivipronominia) ja **predikoija** predikatiivia tai adverbialia. **[voimasana]** on muotoilussa sellaisenaan, sillä kuten esitin luvussa 2.4., on voimasanojen nominaalinen lauseenjäsenrooli konstruktiossa paitsi tulkinnanvarainen myös funktioltaan affektinen eli affektia luova silloin, kun konstruktiossa on predikoiva lauseenjäsen, loppuelementti (ks. luku 2.5.2.). Voimasana ei osallistu lauseen kuvaamaan tilanteeseen sinänsä, joten sille ei voida nimetä argumenttiroolia. Kun konstruktiossa ei kuitenkaan ole loppuelementtiä, voimasana asetuu predikoijan rooliin, sillä kuten esitin luvussa 2.4., voimasanat voidaan tällöin katsoa konstruktion predikatiiveiksi.

2.6. Konstruktioiden kuvausmenetelmä

Yksi tutkimuskysymyksistäni tässä tutkielmassa on ”Miten *olla*-verbialkuista voimasanakonstruktiota voidaan kuvata?”. Konstruktioiden kuvaustapoja on monenlaisia (ks. esim. Leino 2010: 84–87), joista yhden esitin yllä luvussa 2.5.3. kuvatessani *olla*-verbiin kiinnittyviä argumenttirooleja aineistoni konstruktioidessa. Kyseinen kuvaustapa paljastaa kuitenkin vain V-KOPULA-rakenteen argumenttiroolit. Esittelen tässä luvussa kokonaisvaltaisemman kuvaustavan, jota sovellan myöhemmin analyysiluvussa 4.2.

ASETELMA 1. Konstruktioiden kuvaustavan mallinnus (Goldberg 1995).

Asetelmassa 1 on nähtävillä Goldbergin (1995) käyttämä malli, jolla esittää osallistuja- ja argumenttiroolien yhdistymisen (ks. luku 2.5.3.). Käytän asetelmassa 1 mallintamiseen *maalata*-verbiä, jonka kehyskonstruktioksi olen tässä nimennyt *valmistamisen*, sillä

maalata-verbi edustaa transitiiviverbeistä prototyypistä valmistamisverbiä (VISK 2008 § 461). Sem-riville nimetään kuvattava konstruktio sekä siihen liittyvät argumenttiroolit eli *valmistamisen* tapauksessa kausatiivista toimintaa kontrolloiva agentti (agt) sekä valmistamisen tulos tai kohde, patientti (pat). Asetelman keskelle, R-riville (R = *relatio*, eng. *relation*) nimetään kuvattava verbi sekä verbikohtaiset leksikaalisesti profiloituneet osallistujaroolit. Konstruktio siis määrittää, miten verbi integroituu konstruktion raameihin (Goldberg 1995: 51). Syn-riville puolestaan nimetään kuvattavan konstruktion syntaksiset osallistajat eli tässä asetelmassa verbi (V) ja lauseenjäsenet (SUBJ ja OBJ).

Mallistaan Goldberg huomauttaa, että joidenkin verbien kohdalla kaikkia osallistujaroolleja ei voida yhdistää argumenttiroolien kanssa, sillä prosessia määrittää kaksi sääntöä – semanttisen koherenssin ja vastaavuuden periaatteet. **Semanttinen koherenssi** tarkoittaa sitä, että vain keskenään semanttisesti yhteen sopivat roolit voidaan yhdistää ja profiloita leksikaalisesti. Roolit r_1 ja r_2 ovat semanttisesti koherentteja, mikäli r_1 (*maalaja* – osallistujarooli) voidaan tulkita r_2 :n (agentti) instanssiksi tai päinvastoin. **Vastaavuuden periaatteella** puolestaan tarkoitetaan sitä, että verbin jokainen leksikaalisesti profiloitu osallistujarooli täytyy voida yhdistää kyseisen verbin jonkin argumenttiroolin kanssa. (Goldberg 1995: 50.)

Maalata-verbin leksikaalisesti profiloituneet osallistujaroolit (*maalaja* ja *maalattava*) voidaan semanttisen koherenssin mukaisesti yhdistää argumenttirooleihin (agentti ja patientti), koska *maalaja* voidaan tulkita agentin instanssiksi ja *maalattava* puolestaan patientin instanssiksi. Esimerkiksi lauseessa *Taiteilija maalasi taulun* on **maalaja-agentti taiteilija** (syntaktinen subjekti) ja **maalattava-patientti taulun** (syntaktinen objekti). Vastaavuuden periaate täyttyy myös, sillä jokainen leksikaalisesti profiloitu osallistujarooli voidaan yhdistää argumenttiroolin kanssa.

3. ANALYYSI

Esittelen tässä luvussa korpusaineistoni analyysia. Käsittelem luvussa 3.1. ja sen alaluvuissa analyysiani *olla*-verbialkuisen voimasanakonstruktion loppuelementin vaihtelusta ja luvussa 3.2. demonstratiivipronominien vaihtelun analyysiani. Tämän jälkeen luvussa 3.3. esitän arvioni korpusaineistoni vaihtelun laadusta (ks. luku 1.2.). Tämän pääluvun jälkeen luvussa 4 teen yhteenvedon analyysistani ja pohdin *olla*-verbialkuisen voimasanakonstruktioiden mahdollisia kuvaustapoja.

3.1. Loppuelementin sijanvaihtelu ja rakenne

Luvussa 2.5.2. esitin, että korpusaineistoni konstruktioissa voimasanana seuraava loppuelementti on lauseenjäsänsijastaan konstruktion predikatiivi. Loppuelementin sijanvaihtelu (nominatiivi/partitiivi) on ensimmäisen tutkimuskysymykseni (ks. luku 1.1.) kannalta olennainen tarkastelun kohde, sillä predikatiivin sijanvaihtelu vaikuttaa koko konstruktion affektiin, kuten tässä luvussa esitän.

TAULUKKO 2. Loppuelementtien jaottelu elementin osien ja sijamuodon mukaan.

Loppuelementin sijamuoto	ADJ	SUBST	NP _{subst}	Yhteensä
nominatiivi	823	70	144	1037
partitiivi	122	22	41	185

Taulukossa 2 on nähtävillä konstruktioiden loppuelementtien sijamuotojen jakautuminen. Sarakkeet ADJ ja SUBST viittaavat vain pääsanasta muodostuviin loppuelementtilausekkeisiin ja NP_{subst}-sarake loppuelementtilausekkeisiin, joiden pääsanana on substantiivi. Yleisin loppuelementin sijamuoto on nominatiivi (1037 tapausta eli 84,0 % loppuelementteistä), ja yleisin loppuelementti on nominatiivimuotoinen adjektiivi (823 tapausta eli 66,7 % loppuelementteistä) (ks. esim. (35)). Tällainen oli myös kandidaatintutkielmassa tarkastelemani konstruktio *on se saatana kumma ~ ihme* (Pyörälä 2021).

Toiseksi yleisin loppuelementti on nominatiivimuotoinen substantiivilauseke (yhteensä 214 tapausta eli 17,5 % loppuelementteistä) (ks. esim. (36)) ja kolmanneksi yleinen on

partitiivimuotoinen adjektiivilauseke (122 tapausta eli 9,8 % loppuelementeistä) (ks. esim. (37)).¹²

- (35) *On se vittu **kumma** , kun asianajajat vetävät miljoonat taskuun väijymällä pusikossa ja myhäilee aikansa kuluksi . (S24, 2016)*
 (36) *On se jumalauta **ihmeellinen maa** tämä Suomi , kun päivänselvästä asiasta täälläkin on paskaa jauhettava . (S24, 2011)*
 (37) *on se saatana **kummallista** miten nämä paskat valehtelee (S24, 2014)*

Sijanvalinnan nominatiivivoittoisuudesta voidaan päätellä, että yleisesti puhujat luonnehtivat puhetilannetta kokonaisuutena, ikään kuin yhtenäisenä, statiivisena tilana pikemmin kuin dynaamisena, tekemisen seriaalisenä tapahtumana. Samalla myös Vilkun (2000) esitys *-nen*-loppuisten predikatiivadjektiivien partitiivivoittoisuudesta (ks. luku 2.5.2) on tässä otettava huomioon – partitiivisuus ei välttämättä näiden kohdalla viittaa suoraan Huumon (2007) esittelemään seriaaliseen käsitteistykseen.

TAULUKKO 3. Aineiston yleisimmät adjektiivit lausekkeen pää- ja määritesanoina.

Sijamuoto	Sane	NP / lkm	NP _{määrite} / lkm
nominatiivi	<i>kumma</i>	744	84
	<i>ihme</i>	70	14
partitiivi	<i>kummaa</i>	26	17
	<i>kummallista</i>	24	6
	<i>ihmeellistä</i>	35	2

Kuten taulukosta 3 voidaan nähdä, nominatiivimuotoisissa adjektiiveissa aineiston yleisimpiä adjektiiveja ovat *kumma* (744 tapausta) *ihme* (70 tapausta). Lisäksi adjektiivilauseke *ihme ja kumma* esiintyi aineistossa 5 kertaa. Loppuelementeistä ylempänä olevan esimerkin (37) mukaisia partitiivimuotoisia *-nen*-loppuisia adjektiiveja on 70 tapausta 122:stä (57,4 %). Taulukosta 3 voidaan huomata, että *kummallista* ja *ihmeellistä* ovat aineiston partitiivimuotoisista *-nen*-adjektiiveista yleisimmät. Lisäksi partitiivimuotoisten substantiivilausekkeiden määriteadjektiivi on *-nen*-loppuinen 11 tapauksessa 36:sta (30,6 %) (*On se perkele **kummallista kateutta** - - (S24, 2006)*). Predikatiivin partitiivisuutta ei tällöin voida varmuudella väittää puhujan tulkinnaksi puhetilanteen aspektista.

¹² Nominatiivimuotoisia substantiivilausekkeita, jotka muodostuvat määritesanasta ja pääsanasta, on 144 tapausta eli 11,8 % loppuelementeistä (taulukon 2 NP_{subst}-sarake).

3.1.1. Loppuelementin sijanvaihtelun syiden tarkastelu

Aineistossani helpoimmin vertailuun soveltuvia vastapareja muodostavat adjektiiviloppuelementit *kumma ~ kummaa*, sillä näitä muotoja esiintyy aineistossa runsaasti. Mahdollisia toisia vastapareja voisivat olla kanta-adjektiivi ja siitä johdetun *-llinen*-muodon partitiivi *ihme ~ ihmeellistä* tai *kumma ~ kummallista*, mutta kuten esitin ylempänä Vilkunaan (2000) nojaten, sisältyy *-nen*-predikatiivijadjektiivien partitiivimuotoon mahdollisuus sijanvalinnan kiteymästä.

Predikatiivin sijanvalinnan vastaparien *kumma ~ kummaa* lausekontekstin vertailussa ei nouse esiin merkittäviä syntaktisia tai semanttisia ominaisuuksia, jotka esiintyisivät johdonmukaisesti ja selkeästi vain tietyn sijamuodon yhteydessä. Konstruktiota seuraa tyypillisesti konjunktiolause, josta käy ilmi puhujan kummeksuma asiointi. Asiointilaa luonnehditaan tyypillisesti persoonamuotoisella predikaatilla (ks. esim. (38)), nesessiivirakenteella (ks. esim. (39)), passiivilla (ks. esim. (40)) tai nollapersoonalla (ks. esim. (41)). Kaikkia rakenteita esiintyy tasaisesti niin nominatiivi- kuin partitiivimuotoisten loppuelementtien kontekstissa, persoonamuotoinen verbi on läpi aineiston konstruktion kontekstin yleisin predikaatti.

(38) *On se saatana kummaa kun poliisitkin kirkkain silmin valehtelee näistä kannabiksen vaaroista.* (S24, 2005)

(39) *On se vittu kumma että pitää nuorena pilata elämä.* (S24, 2003)

(40) *On se jumalauta kumma että tommosta arvostetaan* (S24, 2003)

(41) *On se saatana kummaa , kun ei saa enää maassa haukkua ja vittuilla* (S24, 2016)

Kuten esimerkeistä (40) ja (41) huomataan, eivät *olla*-verbialkuisen voimasanakonstruktion predikatiivit noudata passiivin ja nollapersoonan predikatiivin sijanvalintaa (VISK 2008 § 1355, 1363). Tämän voi katsoa johtuvan siitä, että predikatiivi luonnehtii asiointilaa (- - *että tommosta arvostetaan*, - - *kun ei saa enää maassa haukkua ja vittuilla*) välillisesti konstruktion demonstratiivipronominin kautta. Koska sijanvaihtelulle ei löydy selittäviä johdonmukaisuuksia konstruktion esiintymiskontekstista, on todettava, että ainakin pelkästään adjektiivista muodostuvien loppuelementtien kohdalla sijanvaihtelu liittyy todennäköisimmin puhujan käsitteistykseen puhetilanteesta (ks. luku 2.5.2.).

TAULUKKO 4. Aineiston yleisimmät substantiivit.

Sijamuoto	Sane	NP _{pääsana} / lkm	NP / lkm
nominatiivi	<i>juttu</i>	57	0
	<i>homma</i>	26	0
	<i>maa</i>	9	14 ¹³
	<i>työmaa</i>	0	18
partitiivi	<i>touhua</i>	14	5
	<i>hommaa</i>	6	9

Taulukosta 4 voidaan huomata, että abstraktitarkoitteiset *juttu* ja *homma* ovat aineiston yleisimmät substantiivilausekkeet. *Homma* ja *touhu* ovat myös yleensä jaollisia ja abstraktitarkoitteisia, kun taas *juttu* on jaoton- ja abstraktitarkoitteinen – *juttu* esiintyykin aineistossa vain nominatiivimuotoisena. Palaan vain nominatiivissa esiintyviin *maahan* ja *työmaahan* tarkemmin luvussa 3.3.2.

Substantiivilausekkeiden kohdalla sijanvaihtelua voidaan selittää lausekkeen pääsanatarkoitteiden jaollisuudella, jolloin sija on usein partitiivi (ks. esim. (42)), tai jaottomuudella, jolloin sijamuoto on aineistossa tyypillisesti nominatiivi (ks. esim. (43)–(44)).

- (42) *On se perkele **kummaa touhua** ko nuo virolaiset otethaan ohi suomalaisten tekehmään halvalla töitä???* (S24, 2011)
- (43) *On se perkele **paska auto** tuo kuutonen.* (S24, 2006)
- (44) *on se perkele **kumma väki** tämä vihreät , ollaan olevinaan niin maan läheisiä , mutta ei tunneta maa seutua ollenkaa* (S24, 2003)

Esimerkin (42) predikatiivilausekkeen pääsana *touhua* on abstraktitarkoitteinen ja jaollinen substantiivi, kun taas esimerkissä (43) pääsana *auto* on jaotontarkoitteinen, mikä voi selittää sijanvalintoja. Esimerkissä (44) lausekkeen *kumma väki* nominatiivisija ilmentää osaltaan myös puhujan käsitteistystä, sillä muoto *kummaa väkeä* ei myöskään olisi kielenvastainen, toisin kuin esimerkin (43) *auto*: **On se perkele paskaa autoa*. Partitiivimuotoisena *väki*-sanaa tarkasteltaisiin Huumon (2007; ks. luku 2.5.2.) seriaalisuuden käsitteen kautta, jolloin huomio kiinnittyisi jokaiseen *väen* yksilöön vuorotellen (’jokainen vihreä [puolueen jäsen] on kumma’). Seriaalisuuden käsite auttaa samalla tavoin

¹³ *Maa* esiintyi aineistossa 11 kertaa substantiivilausekkeena sellaisenaan ja kolmesti yhdyssanan perusosana (*isänmaa*, *ihmemaa* ja *kehitysmaa*).

jäsentämään tiettyjä pääsanoja, jotka esiintyvät aineistossa niin nominatiivissa kuin partitiivissa (ks. esim. (45)–(46)).

- (45) *On tämä helvetti **lehmänluontosta kansaa** , kun antavat poliitikkojen siirtää kansallisomaisuutemme ja luonnonvarammekin ökyrosvojen rahastettavaksi* (S24, 2016)
- (46) *on se perkele **tää suomen kansa** kun kaikki pitäs vaan niellä mukisematta.* (S24, 2006)

Esimerkissä (46) *kansa*-pääsanana holistista tulkintaa tukevat genetiiviattribuutti *suomen* ja deiktisesti osoittava nominatiivimuotoinen *tää*, jotka ohjaavat tarkastelua kokonaisuuteen seriaalisuuden sijaan (vertaa *tätä suomen kansaa*). Esimerkin (45) määriteadjektiivi *lehmänluontoista* puolestaan ei itsessään ohjaa tarkastelua, vaan luonnehtii pääsanaa. Lausekkeen sijamuoto puolestaan vie tulkintaa seriaalisuuteen, jolloin luonnehdinta kohdistuu pääsanana tarkoitetun jokaiseen yksilöön.

3.1.2. Loppuelementtien erityistapaukset ja partikkelit

Kuten mainitsin luvussa 2.5.2., taulukon 2 ulkopuolelle jää 12 loppuelementtitapausta. Kolme näistä tapauksista on inessiivimuotoisia adverbiaaleja (ks. esim. (47)). Pronomini *se* voidaan näissä tapauksissa tulkita lohkorakenteen tukipronominiksi, jota avasin luvussa 2.3.1. (*se, että plussallepäin - -, on perkele näissäkii - -*).

- (47) *on se perkele **näissäkii niinsanotun matalan riskin rahastoissa** että plussallepäin mennessä ei kerrallaan pystytä menemään kuin joku prosentin sadasosa kerrallaan* (S24, 2006)

Kaikki taulukon 2 ulkopuolelle jäävät kosntruktion loppuelementit ovat selkeästi kontekstisidonnaisia, mikä esimerkissä (47) havaitaan demonstratiivipronominin (*näissäkii*) käytöstä sekä pronominin viittaaman rakenteen tarkoitteesta (*niin sanotut matalan riskin rahastot*). *Nämä*-pronominin (monikko pronominista *tämä*) käytöllä puhuja tarjoaa pronominin tarkoitetta puhetilanteeseen uutena tai uudesta näkökulmasta tarkasteltavana, mikä sitoo loppuelementin sen esiintymiskontekstiin (Etelämäki 2006: 49). Tarkastelen *tämä*-pronominin kontekstisidonnaisuutta lisää luvussa 3.2.

Adverbiaalitapaukset liittyvät semanttisesti konstruktion *olla*-verbiin muodostamalla yhdessä konstruktion predikaatin (samoin kuin predikatiivi-loppuelementit) (esim. VISK 2008 § 982). Näin esimerkin (47) kaltaiset tapaukset sopivat luvussa 2.5.3. esittelemiini *olla*-verbialkuisen voimasanakonstruktion (V-KOPULA) argumenttirooleihin. Loput yhdeksän erityistapausta on esimerkkien (48) ja (49) mukaisia *kanssa*-rakenteita. Käsittelemäni lyhyesti erillään muista aineiston partikkeleista.

- (48) *On se perkele **tämänkin palstan kanssa** , kun tästä on tullut yleinen taistelutanner.* (S24, 2007)
- (49) *On se helvetti **näitten paskiaisten kanssa**, kun aamuyöstä juostaan puistossa mulkku ojossa.* (S24, 2015)

Esimerkkien (48) ja (49) kaltaiset rakenteet muodostuvat genetiivimuotoisesta substantiivilausekkeesta, jossa pääsanana on demonstratiivipronomini, ja *kanssa*-partikkelista. *Kanssa* on inklusiivinen fokuspartikkeli, joka muodostaa tässä konstruktion loppuelementtinä esiintyessään puhefunktioltaan **eksklamatiivisen lausuman**. Eksklamatiivisuus puhefunktiona korostaa puheenaiheen tai jonkin sen aspektin poikkeavuutta odotetusta tai tilanteeseen sovinnaisesta. Verbialkuiset eksklamatiiviset väitelauseet saavat päivittelevän sävyn esimerkiksi *kanssa*-fokuspartikkelista, mutta myös artikkelimaisesta *yks(i)*-sanasta, jollaisia aineistossa esiintyy kuusi kertaa substantiivilausekkeen määriteosana (*On tämä vittu **yks haista vitun maa*** (S24, 2015)). Esimerkkien (48) ja (49) kaltaisissa tapauksissa päivitellään siis substantiivilausekkeen tilaa, joka esimerkeissä (48) ja (49) tarkentuu konstruktiota seuraavassa sivulauseessa. Kirjoittaja päivittelee palstan tilaa, sillä hänen näkemyksensä mukaan sanailu on yltynyt liiaksi. (VISK 2008 § 1714, 1716.)

Korpusaineistossa esiintyy esimerkkien (48) ja (49) lisäksi partikkeleita, jotka kiinnittyvät tulkintani mukaan selkeämmin tarkastelemaani konstruktion kontekstiin ja ohjaavat jollain tapaa konstruktion affektitulkintaa. Tyypillisesti partikkeli esiintyy konstruktiossa voimasanan jäljessä (ks. esim. (50)–(52)). Myös Forsbergin (2019) tarkastelemaan paheksuntaimperatiiviin kiinnittyi partikkeleita konstruktion tiettyyn kohtaan (Forsberg 2019: 13). Erittelen tässä havainnollistamisen vuoksi muutamien partikkeleiden merkityksiä, vaikka tyypillisesti erilaisten partikkelien tarkkoja ilmaisu-tehtäviä on vaikea määrittää, kun ne kiinnittyvät affektiseen, kokonaisuutena tulkittavaan konstruktion (esim. Forsberg 2019: 15).

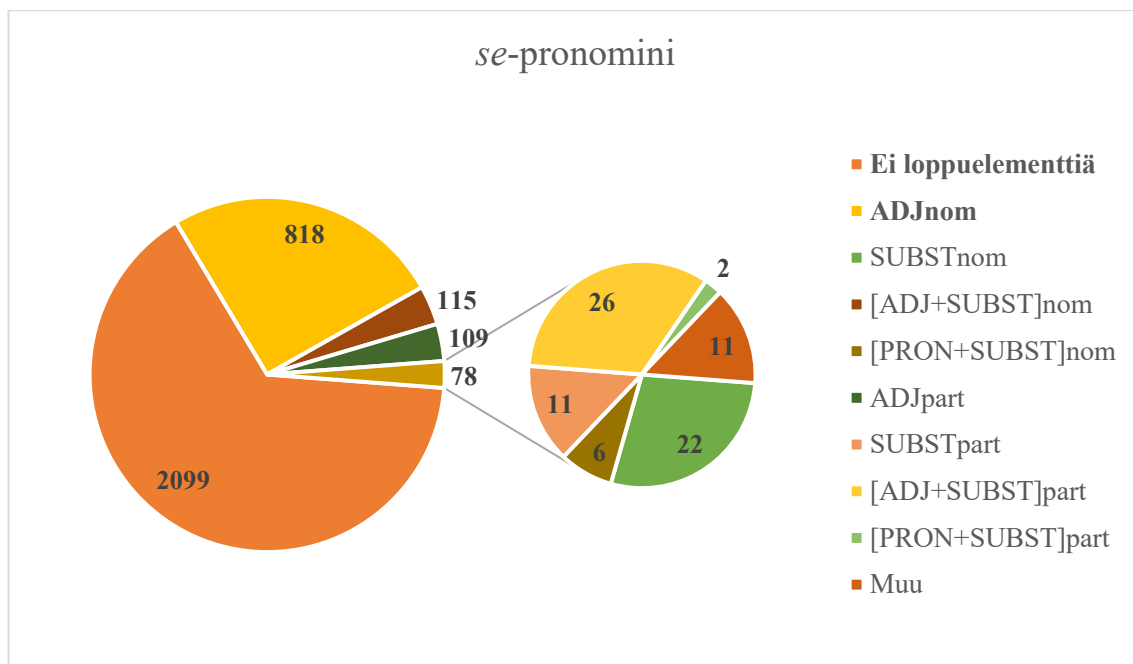
- (50) *on se perkele **tosjaan** kokoomus meilkii hautais kaik mut nyt onkiii toinen puhelin numero* (S24, 2010)
- (51) *On se perkele **kyllä** kumma kun pitää toisten tanssipaikka mennä polttamaan kaljapäissään!* (S24, 2007)
- (52) *On se perkele **juu** kun pitää ajaa se autonromu melkein tuulikaappiin asti.* (S24, 2016)

Esimerkissä (50) lausumapartikkeli *tosjaan* (*tosiaan*) on funktioltaan lisäävä, ja sen merkitys on yleisesti 'todella(kin)' tai 'tarkemmin katsoen'. Tässä *tosiaan* viittaa mahdollisesti keskustelussa aiemmin esille tulleet poliittiseen toimintaan, mitä tukisi *-kin*-liitepartikkelin käyttö konstruktion jälkeen: *kokoomus meilkii hautais* - - 'meillä kokoomus toimisi samalla tavalla'. (VISK 2008 § 805, 843.) Esimerkissä (51) dialogipartikkelin *kyllä* funktio on intensiteettipartikkelin kaltainen (vertaa *On se perkele aivan ~ niin kumma*), kun taas esimerkissä (52) samaistuva dialogipartikkeli *juu* vaikuttaisi viittaavan aiempiin viesteihin niin, että kirjoittaja ilmaisee olevansa niiden kanssa samaa mieltä. (VISK 2008 § 797–798, 853.)

Loppuelementtinä esiintyvien partikkelien ensisijaiseksi tehtäväksi muodostuu konstruktion affektin rakentamiseen osallistuminen. Argumenttiroolia niille ei voida määrittää. Luvussa 2.4. esittämäni mukaisesti voitaisiin tällöin konstruktion voimasana katsoa predikoijaksi (esimerkiksi (52): *Se on juu, kun pitää - -; Se on perkele (juu), kun pitää - -*) (lisää ks. luku 4.1.).

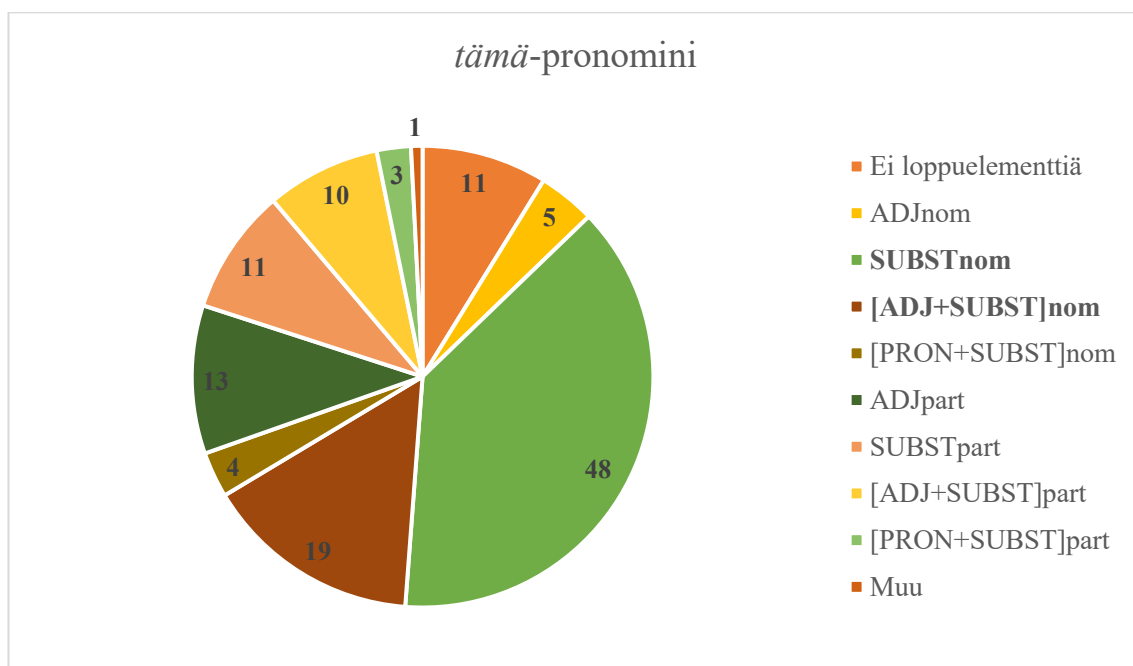
3.2. *Se ~ tämä* -vaihtelu

Korpusaineistossa pronomini *se* esiintyy *olla*-verbialkuisen voimasanakonstruktion pronomininä *tämä*-pronominia huomattavasti enemmän (*se* 3 219 osumassa (96,3 %) ja *tämä* 125 osumassa (3,7 %)). Kaaviosta 2 ja 3 voidaan nähdä luvussa 3.1. esittelemieni loppuelementtimuotojen jakautuminen pronominiin kesken.

KAAVIO 2. Loppuelementtien variantit, kun konstruktion pronomini on *se*.

Kuten kaaviosta 2 voidaan huomata, *se* on *olla*-verbi alkuisen voimasanakonstruktion pronomini yleisimmin silloin, kun konstruktiolla ei ole loppuelementtiä eli se päättyy voimasanaan (*on se perkele*). Yleisin loppuelementin muoto puolestaan on nominatiivimuotoinen adjektiivi (*on se saatana kumma*).

KAAVIO 3. Loppuelementtien variantit, kun konstruktion pronomini on *tämä*.

Kaaviosta 3 voidaan nähdä, että kun *olla*-verbialkuisen konstruktion pronomini on *tämä*, loppuelementti on yleisimmin nominatiivimuotoinen substantiivi. Nominatiivimuotoinen substantiivi esiintyy yleisemmin *tämä*-pronominin kanssa (48 kertaa) kuin *se*-pronominin kanssa (22 kertaa, ks. kaavio 1) huolimatta pronomien välisestä suuresta edustuneisuuserosta. Partitiivimuotoinen substantiivi esiintyy kummankin pronominin yhteydessä yhtä usein (11 kertaa, koko aineistossa yhteensä 22 kertaa). Lisäksi nominatiivi- ja partitiivimuotoiset substantiivilausekkeet, joiden pääsana on pronomini, esiintyvät melko tasaisesti molempien pronomien yhteydessä.

Loppuelementtien jakautumista konstruktion demonstratiivipronominien välillä selittää nähdäkseni Etelämäen (2006; ks. luvut 1.2. ja 2.3.2.) havainnoima ero pronomien käytössä ja viittausalassa. Ensimmäinnassa *tämä*-pronominia eksplikoidaan omassa aineistossani tyypillisimmin nominatiivimuotoisella substantiivilla – näin substantiivin tarkoite tuodaan *tämä*-pronominilla puhetilanteen keskiöön tarkasteltavaksi joko ensi kertaa tai uudesta, puhujan tarjoamasta näkökulmasta. (ks. esim. (53)). *Se*-pronominin yhteydessä abstraktitarkoitteinen nominatiivimuotoinen adjektiivi tai voimasanaan päättyvä konstruktio implikoivat puolestaan sitä, että puheena oleva tarkoite on jo riittävän tunnettu, eikä sitä ole tarpeen nimetä puhetilanteessa (ks. esim. (54)).

(53) *On tämä saatana maa , kurkunleikkaajat ja raiskaajat pyörii kaduilla ja maan hallitus ei tee mitään.* (S24, 2015)

(54) *on se perkele, ettei yhteiskunta tehnyt mitään etukäteen.* (S24, 2002)

Esimerkissä (53) konstruktion esiintymiskonteksti tarjoaa puhujan näkökulman *maa*-sanan tarkasteluun, kun taas esimerkissä (54) *se*-pronominin viittausala ulottuu *ettei*-lauseeseen (*se, ettei - -*). Puhuja tarjoaa esimerkissä (54) *ettei*-lauseen väitettä (*yhteiskunta ei tehnyt mitään*) faktiivisesti totuutena, joka on *se*-pronominin käytön perusteella myös puhetilanteessa jo riittävän tunnettu tosiasia (esim. Etelämäki 2006: 98) ja jota luonnehtii ensisijaisesti affektisesti virkettä luonnehtiva predikatiivi *perkele* (Leino 1999: 40–41; ks. luku 1.2., 2.2. ja 2.4.).

Esimerkeissä (53) ja (54) pronomivalinta voidaan katsoa myös puhujan käsitteistytykseksi puhujan itsensä suhteesta konstruktion pronominin ilmaisemaan tarkoitteeseen. Kuten esitin luvussa 2.3., Etelämäki (2006: 156) katsoo puhujan (ja välittömän keskustelukontekstin) sisältyvän *tämä*-pronominin ilmaisemaan tarkoitteeseen. Esimerkissä (53)

puhujasta (kirjoittajasta) siis katsoisi itse kuuluvansa *maahan*, jonka tässä tulkitsem viittaavan näin puhujan asuinmaahan. Jos Etelämäen esittämää ajatusta sovelletaan *se*-pronominin deiksiksi (ks. luku 2.3.), voitaisiin esimerkin (54) viittausta yhteiskunnan toimintaan tulkita niin, että puhujasta näkee itsensä yhteiskunnasta irralliseksi, tai yhteiskunnan hänestä itsestään irrallisena toimijana. Tätä tukisi myös *ettei*-lausekonteksti, jossa *yhteiskunta* on agenttiivinen subjekti (*ei tehnyt mitään* 'valitsi olla tekemättä mitään').

Aineiston pronomini vaihtelulle voidaan siis nimetä syyksi puhujan käsitteistys omasta suhteestaan pronominin ilmaisemaan tarkoitteeseen. Toisaalta pronomini vaihteluun voi pronomini *se* ja *tämä* loppuelementtijakauman perusteella vaikuttaa myös se, miten puheenaihetta on käsitelty aiemmin keskustelussa. Ensimmäisen pronomini *tämä* eksplikoidaan usein konstruktion sisällä (ei siis konstruktion esiintymiskontekstissa) nominatiivimuotoisella substantiiviloppuelementillä.

3.3. Korpusaineiston vaihtelun laatu

Olen luvussa 3.1. esittänyt korpusaineistossa esiintyvien konstruktioiden loppuelementtien sijanvaihtelun jakautumista nominatiivi- ja partitiivimuotoihin (taulukko 2) sekä yleisimpiä loppuelementtisaneita (taulukot 3 ja 4). Esitän tässä luvussa arvioni siitä, minkä tyyppiset loppuelementit edustavat *olla*-verbialkuisen voimasanakonstruktiossa tapahtuvaa vaihtelua ja mitkä puolestaan edustavat konstruktion tilannekohtaisia muunnoksia. Perustan arvioni luvussa 1.2. esittelemääni Tarja Riitta Heinosen väitöskirjaan, jossa Heinonen tarkastelee idiomien komponenteissa tapahtuvaa kielellistä vaihtelua (Heinonen 2013).

On kuitenkin huomattava, että tarkastelemani *olla*-verbialkuiset voimasanakonstruktiot ovat Heinosen väitöskirjassaan erittelemiä idiomeja vähemmän kiteytyneitä, kuten mainitsin luvussa 2.1. Kotilaisen (2007) konstruktiotaulukon (taulukko 1) ohessa. *Olla*-verbialkuisen voimasanakonstruktioiden merkitys ei ole samalla tavoin metaforistunut kuin esimerkiksi *kuin sieninä sateella* 'paljon ja nopeasti' tai *kääntää veistä haavassa* 'lisätä jonkun kokemaa mielipahaa' (Heinonen 2013: 126–129) – *olla*-verbialkuisen voimasanakonstruktioiden merkityksen kiteytyminen ilmenee juuri niiden ilmaisemassa affektissa. Muodostankin näkemykseni *olla*-verbialkuisen voimasanakonstruktioiden

vaihtelun laadusta loppuelementeistä syntyvän affektin vaihtelulle. Heinonen puolestaan tarkastelee vaihtelun kohteena olevien sanojen tarkoituksia ja niistä nousevia merkityksiä.

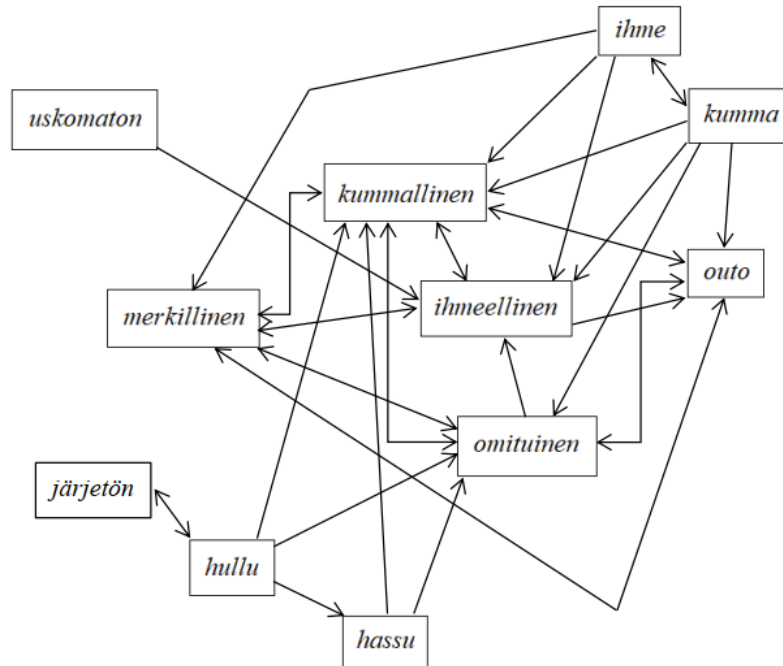
Kuten luvussa 1.2. esitin, idiomaattisista ilmauksista muodostuvat variantit edustavat rakenteen vakiintuneita rinnakkaismuotoja, kun taas muunnokset ovat variantteja tilapäisempiä, puhetilanteen kontekstiin sopivia vaihteluita. Yhdeksi variantin tilapäisestä muunnoksesta erottavaksi tekijäksi Heinonen esittää variantin vakiintuneisuuden tai yleisen esiintyvyyden. (Heinonen 2013: 15–16.) Esimerkiksi luvussa 3.1.2. esittelemäni loppuelementtien erityistapaukset edustavat *olla*-verbialkusten voimasanakonstruktioiden tilapäisiä muunnoksia. Tapauksia oli aineiston kokoon nähden vähän (1,0 % loppuelementeistä ja 0,4 % koko aineistosta), ja niiden sananmuoto oli selkeästi kontekstisidonnaista (*on se perkele näissäkii niinsanotun matalan riskin rahastoissa*).

Ilmaisun vakiintuneisuuden ja esiintymistiheyden voidaan siis katsoa tekevän *olla*-verbialkuisista voimasanarakenteista konstruktioita (Goldberg 2006: 5), ja sen sisäisestä muotojen vakiintuneisuudesta ja esiintymistiheydestä voidaan erottaa toisistaan variantteja ja tilapäisiä muunnoksia. Aineistossani loppuelementittömät, voimasanaan päättyvät muodot ovat loppuelementillisiä yleisempiä (ks. luku 1.3.1. kaavio 1), ja näin katson ne konstruktion yhdeksi varianttimuodoksi. Tämän muodon implikoima affekti nojaa ensisijaisesti konstruktion voimasanaan, mutta määrittäytyy tarkemmin konstruktion esiintymiskontekstin affektista. Loppuelementillisistä muodoista puolestaan voidaan havaita yleistyneitä variantteja, joiden pohjalta eriytyy tilapäisiä ja kontekstisidonnaisia muunnoksia. Esittelen seuraavissa alaluvuissa 3.3.1. ja 3.3.2. näitä eriytymisprosesseja. Luvussa 3.3.3. palaan vielä voimasanaan päättyvään varianttiin ja tarkastelen esiintymiskontekstin vaikutusta konstruktion affektitulkintaan.

3.3.1. Affektivaihtelu loppuelementtien adjektiiveissa

Kuten esitin yllä, olen muodostanut kuvan 3 verkoston Kielitoimiston sanakirjan (KS 2021) lähivastineviittausten perusteella (kuten Heinonen 2013: 177–178), mutta rajoittanut verkoston vain niihin sanoihin, jotka esiintyvät korpusaineistossani. Esimerkiksi *erikoinen* esitetään *kumman* lähivastineena, mutta sitä ei ole aineistossani, joten en sisällytä sitä myöskään kuvan 3 verkostoon. Kuvassa nuolen kärki osoittaa sanaan, joka esiintyy nuolen lähtösanan selitteessä lähivastineena, esimerkiksi *ihmeellinen* ’**outo**,

kummallinen, merkillinen, erikoinen’ (KS 2021 s.v. *ihmeellinen*). Kaksisuuntainen nuoli ilmaisee, että sanat esiintyvät toistensa lähivastineina.

KUVA 3. Aineiston yleisimpien adjektiivien ympärille rakentuva merkitysverkosto.

Kuvan 3 tarkoituksena on tässä osoittaa lähinnä erilaisten loppuelementtien yhteys. Loppuelementtien merkitysten läheisyys viittaa nähdäkseni konstruktion sisällä syntyneisiin varianttirypäisiin, joiden sisällä tietyt sanat esiintyvät korpusaineistossani muita useammin. Kuvasta 3 voidaan huomata, että vaikka *kumma* ja *ihme* ovat adjektiiveina korpusaineistossa useimmin esiintyviä adjektiiveja, on niillä keskinäinen yhteys vain toisiinsa – sen sijaan verkoston keskiössä ovat *kumman* ja *ihmeen* johdokset *kummallinen* ja *ihmeellinen* (VISK 2008 § 260), joiden ympärille varianttirypäs muodostuu (ks. esim. (55)). Vain yhdellä nuolella merkitysryppäeseen kiinnittyviä adjektiiveja voitaisiin pitää konstruktion loppuelementin muunnoksina, sillä ne esiintyvät aineistossa vain muutamissa osumissa (esimerkiksi *uskoton* 4 osumaa, *järjetön* 1 osuma, ks. esim. (56)). Niilläkin on silti selkeä ensyklopedinen yhteys yleistyneisiin variantteihin, sillä ne yhdistyvät kuvan 3 verkostoon esiintymällä sanakirjaselitteissä verkoston yleisemmille lekseemeille.

(55) *On se vittu ihmeellistä kun pitää availlla kaiken maailman outojen postien liitteitä* (S24, 2001)

(56) *on se perkele uskomatonta miten perseellaan taman maan kaikki paatoksen tekologiikat on.* (S24, 2006)

Kuvan 3 verkoston sanat osoittavat, ettei käytössä yleisten varianttien (esim. (55) yllä) ja näitä harvemmin käytössä olevien muunnosten (esim. (56) edellä) välille voida tehdä selkeää rajaa. Ei siis ole olemassa tietylle sanalle määriteltyä osumamäärää, jonka täytyttyä ilmaisu voitaisiin katsoa vakiintuneen idiomien variantiksi. Tästä syystä kuvan 3 verkostoa voitaisiin myös nimittää *olla*-verbi-alkuisen voimasanakonstruktion yhden **affektivariantin sanasubstituutioryppääksi**. Kyseessä on siis sanarypäs, jonka saneiden merkitykset muodostavat konstruktiolle variantin, joka ilmaisee puhujan kummastelevaa (ja samalla kielteisistä, kuten esitin luvussa 3.3.) affektia. Affektivariantin sisällä tietyt sanat edustuvat konstruktion käytössä muita enemmän, ja loppuelementin sananvalinta (sanasubstituutio) riippuu puhetilanteen kontekstista (Heinonen 2013: 167–168, 177–178). Sanasubstituutioryppään ulkopuolella tilapäisinä muunnoksina voitaisiin pitää loppuelementtejä, jotka sananvalinnoillaan ovat selkeästi kontekstisidonnaisia (ks. esim. (57)) tai vahvistavat konstruktion affektia (ks. esim. (58)–(59)).

- (57) *On tämä saatana **korruptoitunutta**, Trump ei voi valtion kanssa kilpailla.* (S24, 2016)
- (58) *On se perkele **vittumaista** että pitää asuttaa näitä pultsari / rappioalkoholisti / huumeongelma / yhteiskunnan pohjasakka juopporetkuja kunnan ihmisten sekaan kaupunkien / kuntien vuokra-asuntoihin!* (S24, 2003)
- (59) *On se PERKELE **hyvä**, että edes jotkut tässä Suomessa pitävät yhä puoliaan.* (S24, 2004)

Esimerkin (57) *korruptoitunutta* nivoutuu poliittiseen kontekstiin, joka käy ilmi konstruktion jälkeisen lauseen viittauksesta Donald Trumpiin, joka voitti Yhdysvaltojen presidentinvaalit viestin kirjoitusvuonna 2016. Esimerkissä (58) loppuelementti *vittumaista* ohjaa konstruktion ilmaisemaan affektia kielteiseksi (ks. luku 2.4. voimasanojen affektista). Myös konstruktion esiintymiskontekstin kielteisesti latautuneet sananvalinnat (*pultsari*, *pohjasakka juopporetkuja*) ja niiden asettaminen vastakkain myönteisesti kuvailtujen **kunnan ihmisten** kanssa aiheuttaa samankaltaista luokittelua ja me–muut-asetelmaa kuten luvussa 2.2. käsittelemässäni esimerkissä (6). Käsittelemässäni konstruktion esiintymiskontekstin sananvalintojen vaikutusta tarkemmin luvussa 3.3.3.

Esimerkki (59) on aineiston harvoja myönteistä affektia ilmaisevia osumia. Adjektiivin *hyvä* myönteistä affektitulkintaa tukee esiintymiskonteksti, jossa kuvataan toivottavaksi tulkittavaa toimintaa (*pitää puoliaan* 'puolustautua'; KS 2021 s.v. *puoli*).

Eri loppuelementit, joilla on kuitenkin keskinäinen merkitysyhteys, ilmaisevat puhujien erilaista suhtautumista asiointilaan – tämä pätee myös loppuelementin sijaanvalinnassa, kuten olen hahmottanut luvussa 3.1.1. Kuvan 3 adjektiivien merkitysyhteys ei siis kuitenkaan tee eri loppuelementeistä synonyymisiä. Yhdyn tässä Heinosen näkemykseen siitä, että keskenään ei-synonyymiset variantit ja muunnokset edustavat samaa konstruktiota (Heinonen 2013: 198).

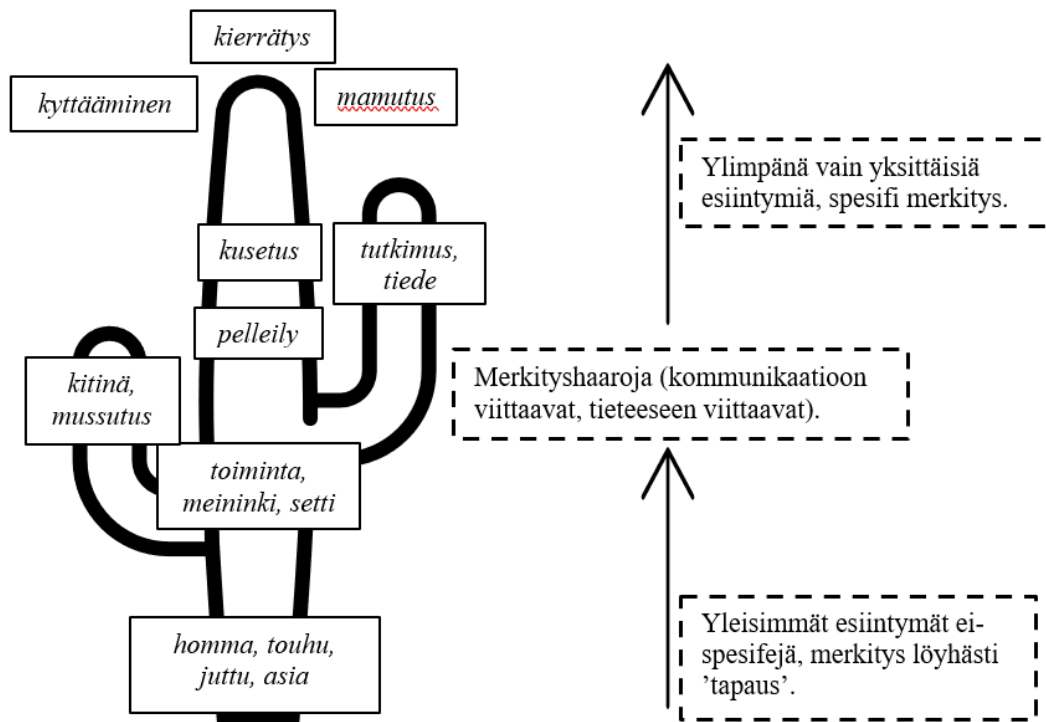
Heinonen (2013) ottaa kantaa idiomien osien vaihdettavuuteen toteamalla, että lopulta samaksi idiomiksi tunnistaminen riippuu kielenkäyttäjän kyvystä yhdistää idiomien muunnelma sen prototyyppiseen muotoon, joka puolestaan on muistinvarainen (Heinonen 2013: 170). Mutta entä *olla*-verbiä alkuisen voimasanakonstruktion, jonka totesin jo tutkielmani johdantoluvussa olevan lähinnä idiomien kaltainen, ei niinkään kielikuva, kuten esimerkiksi Heinosen tarkkailemat idiomit? Jos jatkotutkimuksissa todettaisiin, että esimerkiksi voimasanan muoto *on se kumma* edustaa samaa idiomaattista ilmausta kuin *on se saatana kumma*, mitkä muut konstruktion osat ovat vaihdettavissa tai tyystin poistettavissa rakenteesta? Voiko demonstratiivipronominina toimia myös *ne* tai *nämä* – kongruoivatko *olla*-verbi ja mahdollinen loppuelementti tällöin monikollisen pronominin kanssa (*Ovat nämä saatana kummallisia*)? Entä proadjektiivit tai persoonapronominit – edustavatko *On tuollainen vittu kummaa* tai *On hän outo* samaa konstruktiota kuin *On tämä jumalauta kummaa touhua*?

Palaan konstruktion elementtivariorajan rajojen kokeiluun vielä tutkielmani päätösluvussa 5. Tämän tutkielman aineiston pohjalta olen tässä luvussa voinut todeta, että tyyppillisesti *olla*-verbiä alkuisen voimasanakonstruktion ilmaiseva affekti on adjektiiviloppuelementtejä tulkitsemalla kummastelevaa. *Olla*-verbin sijoittuminen konstruktion alkuun voitaisiin kuitenkin tulkita kummastelevaksi siinä, että predikatiivilauseen verbiä alkuisuus ilmaisee tyyppillisesti puhujan halua korostaa asiointilan tarkasteltavuuden asetta (ks. esim. VISK 2008 § 1386). Tätä tarkoitusta ilmentävät myös konstruktion osoittavat demonstratiivipronominit *se* ja *tämä* – pronominivalinta korostaa asiointilan uutuutta tai tuttuutta puhetilanteessa (ks. luku 3.2.). Kummastelevalla tulkinnalla ja konstruktion yleisellä, loppuelementistä riippumattomalla affektilla tarkoitan tässä sitä, että *olla*-verbillä ja valitsemallaan demonstratiivipronominilla vuoronsa aloittaessaan puhuja asettaa vuorossa myöhemmin (konstruktion loppuosalla sekä konstruktiota mahdollisesti

seuraavalla lausekontekstilla) eksplikoimansa asiointilan sen verran erikoiseksi, että se vaatii tarkastelua ja puhetilanteeseen osallistuvien huomiota.

3.3.2. Vaihtelu ja loppuelementin spesifisyys

Tarkastelen tässä luvussa korpusaineiston substantiiviloppuelementtien vaihtelua. Luvun 3.3.1. kuvassa 3 esittelemäni adjektiivit toimivat korpusaineistossa myös yleisesti nominatiivi- ja partitiivimuotoisten substantiivilausekkeiden määritesanoina (ks. luku 3.1. taulukko 2). Näiden lausekkeiden pääsanoiksi vaikuttaisivat yleistyneet tietyt, toisiinsa merkitysyhteydessä olevat substantiivit (esimerkiksi *homma*, *touhu*; *maa*, *valtio* (KS 2021)), kuten voidaan nähdä kuvista 4 ja 5. Kuvat 4 ja 5 olen muodostanut kaktusmalliksi Heinosen (2013) esitystä mukaillen – aineiston loppuelementtien substantiiveissa uusia ilmaisuvaihtoehtoja vaikuttaisi syntyvän käsitepiireittäin yleisimpien ilmaisujen merkityksistä (Heinonen 2013: 197).

KUVA 4. Tapausta ja toimintaa kuvaavien substantiivien merkitysten eriytyminen.

Kuvassa 4 aineistossa yleisten substantiivien *homma*, *touhu*, *juttu* ja *asia* ympärille on kehittynyt muita tekemistä tai toimintaa merkitseviä ilmaisuvaihtoehtoja, joiden merkitys

on sitä spesifimpi, mitä kontekstisidonnaisempi se on (ks. esim. (60)). Sitä harvemmin nämä spesifimerkityksiset loppuelementit myös esiintyvät aineistossa, tyypillisesti yksittäisissä osuissa, kuten esimerkki (60). Substantiivien merkityksistä voidaan havaita muutamia merkityshaaroja, esimerkiksi kommunikaatiotoiminnasta *kitinä* ja *mussutus*.

(60) ***On se saatana kummallista tutkimusta, että jos halutaan jättää luontotutkimuksesta osa pois ja osaa vain muka tutkitaan.*** (S24, 2007)

Kuvan 4 kaktuksen juuren läheisyyteen sijoittuvien substantiivien (*homma, touhu...*) epäspesifisyys ja niiden yleisyys aineistossa tukisivat niiden tulkitsemista konstruktion varianteiksi. Tällöin substantiivin merkitys ohjaa konstruktion affektia suuntautumaan puhe-tilanteessa kuvattuun toimintaan, joka tarkentuu kuitenkin vasta konstruktion esiintymiskontekstissa (ks. esim. (61)–(62)). Muunnoksina voitaisiin näin pitää spesifimerkityksisiä substantiiveja, kuten ylempänä esimerkissä (60), jossa konstruktion esiintymiskonteksti tarkentaa kummastelevan affektin suuntautumista vielä loppuelementtilausekkeen pääsanana *tutkimus* jälkeen.

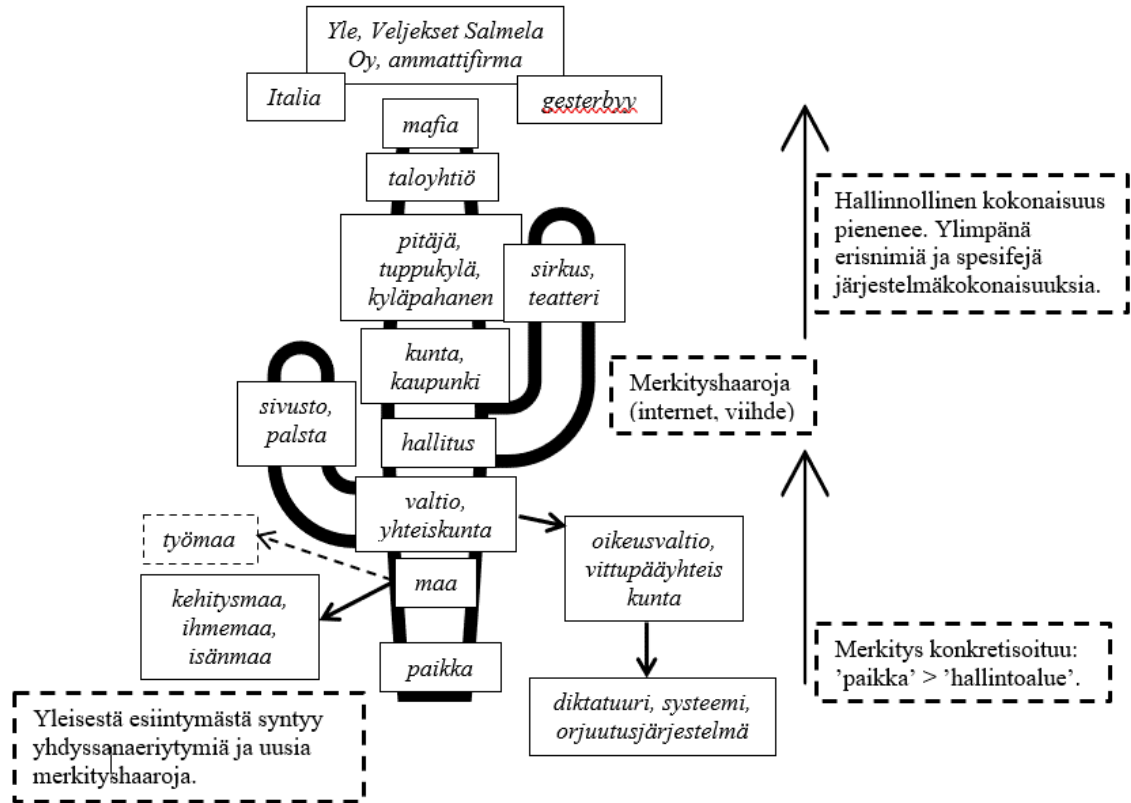
(61) ***On se vittu kumma juttu että opiskelijat ylistävät täällä kilvan rahojensa riittävyttä*** (S24, 2002)

(62) ***on se jumalauta ihme hommaa et joku automerkki saa aikaan noin paljon kateutta ja vihaa*** (S24, 2007)

Esimerkeissä (61) ja (62) loppuelementtilausekkeen pääsanat *juttu* ja *hommaa* ohjaavat kummastelevan affektin suuntautumista vähemmän spesifisti kuin ylempänä esimerkissä (60). Vasta esiintymiskonteksti selventää, mistä tai minkälaisesta tapauksesta tai toiminnasta on kyse (*opiskelijat ylistävät rahojensa riittävyttä, automerkki saa aikaan vihaa*).

Kuvan 5 (alla) sanat esiintyvät aineiston konstruktioissa lähes aina pronominin *tämä* kanssa. Luvussa 3.2. esitin, että *tämä*-pronominin käyttö voisi viitata paitsi pronominin puhujalähiseen deiktisyyteen myös puhujan käsitteistykseen hänen itsensä suhteesta pronominin ilmaisemaan tarkoitteeseen (eli kuvan 5 substantiiveihin). Kuvasta 5 käy siis ilmi *tämä*-pronoministen konstruktioiden loppuelementtien runsas vaihtelu, joka yleisimmin on kontekstisidonnaista. Samoin kuin kuvan 4 substantiiveissa, ohjaa loppuelementin merkitys affektin suuntautumista. Konstruktion *tämä*-pronominin voitaisiin katsoa tekeväen konstruktioista lähtökohtaisesti kontekstisidonnaisen (ja näin *tämä*-pronominisista

tapauksista *olla*-verbi-alkuisen voimasanakonstruktion tilapäisen muunnoksia), sillä *tämä* ohjaa affektia puhujalähisemmäksi ja puhetilanteen osallistujia uuden näkökulman tarkasteluun, kuten avasin luvuissa 2.3.2. ja 3.2.

KUVA 5. Merkityksen eriytyminen paikasta hallintoalueen ja organisaation merkityksiin.

Kuvan 5 merkityshaaroissa *teatterin* ja *sirkuksen* sekä *sivuston* ja *palstan* merkitys 'hallintoalue' voidaan tulkita osuimien esiintymiskontektista (ks. esim. (63)–(64)).

- (63) *On tämä jumalauta **kumma palsta** kun täällä saa ihmisistä levitellä ja sanoa ihan mitä tahansa **rangaistuksetta!*** (S24, 2012)
- (64) *On se jumalauta **teatteria nuo itänaapurin hommat.*** (S24, 2010)

Esimerkissä (63) kirjoittaja ilmaisee tyytymättömyyttään palstan kurinpidosta. Rangaistuksen päättäminen ja sen toimeenpano internetin keskustelupalstoilla ovat tyypillisesti sivuston ylläpitäjien (sivuston sisäisen hallinnon) vastuulla, mihin kirjoittaja saattaa tässä viitata. Mahdollista on toki, että kirjoittaja tarkoittaa *rangaistuksella* jonkinlaista laillista edusvastuuta, mutta tällöinkin hänen voidaan katsoa pitävän *palstaa* hallintoa ja valvontaa edellyttävänä kokonaisuutena. Esimerkissä (64) puolestaan kirjoittaja osoittaa *teatterilla* todennäköisesti Venäjän (*itänaapuri*) toimintaan, eli *teatteri* on metaforisessa

käytössä viittaamassa valtion, hallintoalueen, toimiin – huomattavaa on myös pronominin *se* käyttö viittaamaan hallintoalueeseen, jonka osaksi puhuja ei käsitteistä itseään (ks. luku 3.2.).

Kuvassa 5 *työmaa* on yhdistetty *maahan* katkoviivalla, sillä nähdäkseni se on loppuelementtinä eriytynyt täysin omaksi varianttikseen, jolla on vain näennäinen yhteys *maa*-sanaan. *Työmaata* käytetään konstruktiossa kuvaannollisesti viittaamaan hankalana koetuihin tilanteisiin tai ilmiöihin pikemmin kuin konkreettiseen *työmaahan* ’rakennus-, metsä- tms. ruumiillisen työn tekopaikka; alue jolla tällaista työtä tehdään; tällainen työkohte.’ (KS 2021 s.v. *työmaa*) (ks. esim. (65)–(66)).

(65) *On tämä SAATANNA työmaa kun mikään ei mee kohtuuvella.* (S24, 2017)

(66) *Nyt joutuu laikka punasena vääntämään duunia ja ei saa kukaan naista , eikä miestä eikä työtä, eikä sitä, eikä muuten tätäkään ... on tämä saatana työmaa ... vaiha piuha, vaiha poksi ...* (S24, 2017)

Esimerkissä (65) *työmaalla* viitataan asioiden hankaluuteen, kun taas esimerkissä (66) kirjoittaja tarkoittaa *työmaalla* sitä, ettei kukaan saa ahkeruudestaan huolimatta menestystä elämän eri osa-alueilla. Esimerkeistä (65) ja (66) voidaan huomata, että kun *työmaa* on aineistossani konstruktion loppuelementtinä, on kirosana aina *saatana* ja pronomini *tämä* – kaikki konstruktion komponentit ovat siis kiteytyneet *työmaan* yhteydessä tietynlaisiksi. Siksi sitä voitaisiin pitää konstruktion yhtenä, puhujan kokemaa hankaluutta implikoivaa affektia tuottavana kiteytyneenä varianttina.

3.3.3. Esiintymiskontekstin vaikutukset affektitulkiintaan

En tässä tutkielmassa keskity analysoimaan aineistoni konstruktioiden esiintymiskontekstia vaan tutkimuskysymyksiäni mukaisesti konstruktion sisäistä rakennetta. Tästä syystä en ole tehnyt tarkkaa kvantitatiivista analyysia esimerkiksi tiettyjen partikkelien tai ilmaisutapojen esiintymistiheydestä. Itse konstruktiota tarkastellessani olisi kuitenkin ollut mahdotonta olla tekemättä havaintoja myös sen esiintymiskontekstista, ja seuraavaksi esittelemieni affektin suuntauksen kielellisiä keinoja esiintyy aineistossa runsaasti. Tässä luvussa esittelemäni analyysi toimii siis lähinnä tukena jo aiemmin esittämälleni analyysille *olla*-verbialkuisten voimasanakonstruktioiden affektista.

Yleisiä havaintojani esittelemällä tarjoan tässä pohjaa jatkotutkimukselle ja nojaan aiemmissa analyysiluvuissa esittelemiäni johtopäätöksiä luvussa 1.2. esille tuomaani aiempaan tutkimukseen. Esiintymiskontekstin affektisia elementtejä ovat tarkastelleet esimerkiksi Sivonen (2016), Forsberg (2019) ja Mäntylä (2020) – erityisesti Sivonen (2016: 259–261) painottaa esiintymiskontekstin kielenilmiöiden analyysin tärkeyttä silloin, kun itse tarkasteltava konstruktio on affektitulkinnaan moniselitteinen (kuten *mennä V-mA-An*).

Kuten jo luvussa 2.2. esitin, on affekti ensisijaisesti vuorovaikutteista toimintaa, joka näin syntyy ja jota on aina välttämättä tulkittava puhetilanteen kontekstia vasten. Aineistossa tarkastelemani konstruktion esiintymiskontekstin kielenilmiöt ohjaavat konstruktion omaa affektia suuntautumiaan puhujan haluamalla tavalla.¹⁴ Olen luvuissa 3.3.1. ja 3.3.2. hahmotellut ajatusta siitä, että konstruktion loppuelementin sananvalinnat ohjaisivat affektia – konstruktion itsensä affektitulkinna ei siis ole samalla tavoin moniselitteinen kuin Sivosen (2016) käsittelemä *mennä V-mA-An*. Loppuelementtiadjektiivit ohjaavat affektin tulkintaa (esimerkiksi ’kummasteleva’), kun taas substantiivit ohjaavat affektin suuntautumista substantiivin tarkoitteeseen. Konstruktion esiintymiskontekstissa affekti tarkentuu edelleen esimerkiksi puhujan käyttämien partikkelien (ks. esim. (67); myös luku 3.1.2.) ja muiden sananvalintojen kautta (ks. esim. (68)–(69)).

(67) *On se jumalauta kumma, että säkin paskanakki oot vedättäny ihmisiä tälläki palstalla päivästä toiseen, muttet muka tiedä mitä koko homma ees maksaa.*
(S24, 2005)

Esimerkissä (67) *-kin*-partikkeli (~ *-ki*) toisen keskusteluun osallistujan puhuttelussa (*säkin*) ja tämän toiminnan kuvailussa (*oot vedättäny ihmisiä tälläki palstalla*) yhdessä puhuja epäilevää suhtautumista osoittavan *muka*-partikkelin kanssa tekevät lauseen affektista syyttävän. Inklusiivisella *-kin*-partikkelilla puhuja yhdistää toisen keskustelijan toiminnan muihin *vedättämistä* harrastaviin toimijoihin ja esittää epäilynsä tämän rehellisyydestä (*et muka tiedä*) *mutta*-lauseessa. (VISK 2008 § 842, 1495.) Esimerkin (67) konstruktion loppuelementin ilmaisema kummastelevan affektin suuntautuminen

¹⁴ Käytän verbiä *haluta* tässä lähinnä viittaamaan siihen, että puhuja on agenttiivinen toimija puhuessaan, eivätkä puheessa esiintyvät kielenilmiöt tai elementit ole sattumanvaraisia. Kielitieteellisen tarkastelun alaiseksi päätyessään nämä elementit ovat tietenkin pitkälti tutkijan introspektiivisen tulkinnan varassa (ks. luku 1.3.2.) – en siis väitä *haluta*-verbin valinnalla tässä ymmärtäväni tai voivani tavoittaa kunkin aineistoni puhujan (kirjoittajan) sielunmaisemaa tai ajatusten kulkua tarkalleen.

tarkentuu näin esiintymiskontekstissa toisen keskustelijan toimintaan. Samankaltaista toisen keskustelijan vuoroon reagoivaa, partikkelien avulla implikoitua affektia havainnoi Forsberg paheksuntaimperatiivin yhteydessä (Forsberg 2019: 14–15).

- (68) *On se jumalauta ihmeellistä jos **pitää** kauniin hyvän naisen tyytyä **johonkin skitsofreeniseen läskimahaan** joka kohtelee kaltoin ja on muutenkin kuin **joku perkeleen paskaläjä helvetti soikoon!!!*** (S24, 2006)
- (69) *On se perkele kumma juttu että jos salattuja eläimiä esitetään vaikkapa pikauusintana, päiväaikaan edellisillan jakso, tai viikonloppuna **jokun salkkarit-putki** niin **KUKAAN EI VINGU TÄÄLLÄ MUTTA AUTA ARMIAS JOS TULEE BONDIA NIIN VOI VOI MAAILMA KAATUU!*** (S24, 2010)

Esimerkeissä (68) ja (69) puhujien sananvalinnat (*siktsofreeninen läskimaha, perkeleen paskaläjä; vinkua*) värittävät konstruktion loppuelementin kummastelevaa affektia ja ohjaavat sen suuntautumista – esimerkissä (68) puhujan affekti värityy voimakkaan kielteiseksi ja suuntautuu sananvalintojen perusteella naisille tarjolla oleviin kumppaneihin ja näiden ominaisuuksiin, kun taas esimerkissä (69) affektin kohteena on televisioviihteen kuluttajien suhtautuminen Bond-elokuviin. Molemmissa esimerkeissä esiintyy myös affektisia kiteytyneitä sanontoja (*helvetti soikoon, auta armias*), joiden affekti saa esimerkkien yhteydessä kielteisen tulkinnan (VISK 2008 § 1605). Indefiniittisten kvanttoripronominien käyttö (*johonkin, joku; jokun*) saa esimerkeissä tulkinnan ’en tiedä, mikä’ (VISK 2008 § 747), tai kontekstin vahvan affektin huomioiden kenties ’ei väliä, mikä’ – pronominin käytöllä puhuja luonnehtii tarkoitetta turhanpäiväiseksi tai tekee sitä arvottomaksi.

Esimerkissä (69) tähän arvottomuuteen luo kontrastia kieltohakuisen *kukaan*-pronominin käyttö (VISK 2008 § 757). Vaikka *salkkarit-putki* on puhujan käsitteistyksen mukaan arvoton (*jokun*), ei se aiheuta kanssakatselijoissa kielteistä reaktiota (*kukaan ei vingu*). Edelleen kanssakatselijoiden reaktioita arvottaa affektinen toisto *voi voi (maailma kaatuu)* (VISK 2008 § 1738). Esimerkissä (69) affektin tulkintaa ohjaa kuvatun vastakkainasettelun (*salkkarit ja Bond*) ironisuus. Kanssakatselijoiden passiivisuus suhteessa Salatujen elämien ruutuajan runsauteen näyttäytyy puhujan esittämänä inkoherenttina eli kontekstiinsa sopimattomana, ja samoin myös liioiteltu reaktio silloin, kun televisiosta näytetään Bondia. Ironinen tulkinta tekisi ilmaisun laadusta koherentin – ääri-ilmausten ironiaa havainnoi myös Mäntylä uhkauskonstruktion yhteydessä (Mäntylä 2020: 514–516). Ironiaa implikoi myös loppuelementti *hankalaa* esimerkissä (70).

- (70) *On se vittu hankalaa kun kaikkea ei tuoda hopeatarjottimella siihen valmiiksi.* (YL)

Esimerkissä (70) esiintymiskontekstin tarkastelu osoittautuu olennaiseksi konstruktion affektitulkinnaalle, sillä vasta esiintymiskontekstin *hopeatarjotin*-ilmaisu (*kuin tarjottimella, tarjottimelta* 'vaivattomasti, helposti saatavilla, valmiina, tarjolla' (KS 2021 s.v. *tarjotin*)) selkeyttää loppuelementin ja myös koko konstruktion ironisuuden. Puhuja esittää tilanteen, jossa joku on kohdannut näennäisesti pienen vastoinkäymisen ja kohdistaa ironisen suhtautumisensa siihen.

Luvussa 3.3. mainitsin, että voimasanaan päättyvät konstruktiot jättävät affektitulkinnaan suhteellisen avoimeksi. Konstruktion voimasana tekee affektista voimakkaan ja tyypillisesti myös kielteisen, mutta esiintymiskonteksti ohjaa tulkintaa itsenäisemmin kuin konstruktioissa, joissa on loppuelementti (ks. esim. (71)–(72)).

- (71) *Joo, on se perkele kun ihmisten sallitaan käyttää varojaan hauskanpitoon!* (S24, 2010)
 (72) *On se saatana että tuollaisia suvakki pellejä joutuu yhteiskunta elättämään* (S24, 2016)

Esimerkissä (71) konstruktion predikatiivivoimasana *perkele* tekee vuoroon selkeän affektin, joka saa ironisen tulkinnan. Dialogipartikkeli *joo* ilmaisee näennäistä, kenties ironian vuoksi liioiteltua **samanmielisyyttä** keskusteluketjun aiemman viestin tai viestien kanssa (VISK 2008 § 789). Selkeästi ironia ilmenee vasta konstruktion jälkeisestä *kunlauseesta*. Varankäytön *salliminen* ihmisille näyttäytyy ironisena tulkinnan inkoherenttisuuden vuoksi – koherenttia tulkintaa vastaan käy viestissä laajempi kulttuurikonteksti siinä, ettei kenenkään varankäyttöä oikeastaan milloinkaan rajoita tai salli mikään taho. Samalla sananvalinta on kuitenkin tarkoituksenmukainen eli ironiahakuinen (kuten Etelämäki 2020: 514–515). Kirjoittajan ironisuuden voidaan katsoa kääntävän voimasanan kielteisen affektin pääläelle: jos hän ei todellisuudessa ilmaise harmiaan siitä, että ihmisille sallitaan omakustanteinen hauskanpito, ei *perkeleen* käyttökään voi suoraan olla kielteinen, vaan viestin muun ironian kanssa yhteneväinen ja sitä voimistava, kenties jopa pilaileva, jos ironian katsotaan kohdistuvan ketjun aiempiin viesteihin dialogipartikkelin *joo* perusteella.

Esimerkissä (72) puolestaan voimasanan affekti saa kielteisen tulkinnan kontekstin sananvalintojen myötä. Osoittava proadjektiivi *tuollaisia* ohjaa affektia kohdistumaan *suvakki pelleiksi* hahmotellut henkilöt, joita yhteiskunta joutuu elättämään. Paitsi kielteisestä nimeämisestä, myös *joutua*-verbin merkityksestä nousee esimerkin (72) *saatanan* kielteinen tulkinta. *Suvakin* merkitykseen 'ihmisestä joka suhtautuu eri kulttuureihin, uskontoihin ja etnisiin ryhmiin (liian) suvaitsevaisesti' liittyvä **liiallinen** suvaitsevaisuus heijastuu verbivalintaan *joutua* 'ilmaisemassa välttämättömyyttä t. pakkoa' (KS 2021 s.v. *joutua, suvakki*). Kirjoittaja kiroaa näin yhteiskunnan pakkoa huolehtia myös niistä henkilöistä, jotka hänen käsitteistyksensä mukaan *suvaitsevat liikaa*. Esimerkissä (72) esimerkiksi ironiseen tulkintaan ei viittaa suoraan mikään kielellinen elementti, kuten esimerkin (71) *joo* tai *suvakki*-sananvalinnan kielteisyyttä vastaan tulkittava sananvalinta. Tästä esimerkiksi virke *On se saatana, että tuollaiset suvakkipellet välittävät ihmisistä uskontoon, kulttuuriin tai etniseen taustaan katsomatta* voisi olla ironisesti tulkittavissa. Esimerkin (72) predikatiivivoimasana *saatanan* affekti on näin konstruktion esiintymiskontekstin mukaan tulkittavissa kielteiseksi, ja se kohdistuu esiintymiskontekstin luonnehtimaan asiaintilaan.

4. YHTEENVETO

Olen *olla*-verbialkuisten voimasanakonstruktioiden analyysissäni tarkastellut konstruktion vaihtelevia elementtejä (demonstratiivipronominin *se* ja *tämä* ja loppuelementit) ja arvioinut vaihtelun vakiintuneisuutta, laatua ja vaikutusta konstruktion affektiin. Teen tässä luvussa yhteenvedon analyysistäni (luku 4.1.) ja palaan luvussa 4.2. tutkimuskysymyksiini.

4.1. Analyysin yhteenvedo

Luvussa 3.1. tarkastelin konstruktion loppuelementtien sijanvaihtelua ja loppuelementtien erikoistapauksia, jotka olivat esimerkiksi kiteytyneitä sanontoja tai inessiivimuotoisia adverbiaaleja. Loppuelementin sijanvaihtelusta havaitsin, että nominatiivi- tai partitiivimuodon valintaa määrittää tyypillisesti puhujan käsitteistys luonnehdittavasta asiaintilasta, mutta myös loppuelementin tarkoitteen jaollisuus tai jaottomuus vaikuttaa sijanvalintaan. *-nen*-loppuiset adjektiivit esiintyvät aineistossa kuitenkin yleisimmin partitiivimuodossa, minkä ei ehdottomasti voida katsoa liittyvän puhujan käsitteistykseen, kun ottaa huomioon Vilkunan (2000) esityksen predikatiivien sijanvalinnasta (ks. myös luku 2.5.2.).

Luvussa 3.2. esittelin konstruktion demonstratiivipronominien *se* ja *tämä* käytössä esiintyvää vaihtelua. *Se* on käytössä *tämä*-pronominia huomattavasti yleisempi, mutta *tämä* edustuu *se*-pronominia yleisemmin tietynmuotoisten loppuelementtien kanssa (nominatiivisubstantiivi). *Sen* ja *tämän* esiintymistiheyksien eroa selittää Etelämäen (2006) tarkastelema ero demonstratiivipronominien viittausalassa ja puhujan käsitteistyksestä itsensä suhteesta pronominien tarkoitteisiin. Koska *tämä*-pronominin yhteydessä loppuelementti on tyypillisimmin nominatiivimuotoinen substantiivi, nostaa puhuja substantiivin *tämä*-pronominin käytöllä puhetilanteessa tarkastelevaksi uutena tai uudesta näkökulmasta ja käsitteistää itsensä kuuluvaksi *tämän* tarkoitteeseen. *Se* puolestaan ilmaisee tarkasteltavan asian tuttuutta, minkä vuoksi abstraktitarkoitteiset loppuelementit esiintyvät useimmin *sen* yhteydessä. Konkreettitarkoitteisten loppuelementtien yhteydessä *se* implikoi puhujan käsitteistävän itsensä tarkoitteesta irralliseksi.

Luvussa 3.3. esittelin havaintojani tarkastelemani konstruktion vaihtelun laadusta. Esitin, että loppuelementtinä esiintyvien adjektiivien merkitykset muodostavat affektivariantteja, joita voidaan kuvata Heinosen (2013) tapaan esimerkiksi sanasubstituutioverkostolla. Verkoston ulkopuolelle jääviä adjektiiveja esitin konstruktion tilapäisiksi, tiiviisti puhekontekstiin sidonnaisiksi muunnoksiksi. Loppuelementin substantiivilausekkeiden suhteen puolestaan esitin, että substantiivin abstraktitarkoitteisuus tekee siitä konstruktion variantin. Spesifimerkityksiset substantiivit, kuten *kierrätys*, puolestaan edustaisivat abstraktitarkoitteisista substantiiveista mallinnettuja muunnoksia. Lopuksi nojasin vielä Etelämäen (2006) tutkimukseen *tämä*-pronominin viittausalasta ja esitin, että *tämä*-pronominiset konstruktiot ovat lähtökohtaisesti *se*-pronominisia konstruktioita tiiviimmin kontekstisidonnaisia ja näin *olla*-verbialkuisen voimasanakonstruktion tilapäisiä muunnoksia. Tätä tukisi myös *tämä*-pronominin yhteydessä esiintyvien loppuelementtien merkitysten spesifisyys ja fyysiseen tilaan viittaaminen (ks. luku 3.3.2., kuva 5). Tästä poikkeuksen muodostaa nähdäkseni konstruktion variantiksi hahmottamani *On tämä saatana työmaa*, joka esiintyy aineistossani kiteytyneesti aina samanmuotoisena ja nähtävästi *työmaa* on metaforisessa käytössä.

Lopuksi luvussa 3.3.3. esittelin konstruktion esiintymiskontekstista tekemiäni yleisluontoisia havaintoja siitä, miten kontekstin kielelliset ainekset ohjaavat konstruktion affektin suuntautumista esimerkiksi kuvattuun asiointilaan yleensä tai toiseen keskustelupalstan kirjoittajaan. Erityisesti voimasanaloppuisten konstruktioiden affekti ohjautuu esiintymiskontekstin mukaisesti.

4.2. Analyysin tulokset ja tutkimuskysymykset

Analyysini perusteella ensimmäinen tutkimuskysymykseeni – ”Miten *olla*-verbialkuisen voimasanakonstruktion variantit eroavat toisistaan syntaktisesti ja affektisesti?” – voitaisiin vastata syntaksin osalta niin, että suurinta vaihtelua konstruktiossa ilmenee loppuelementtien sijamuodoissa. Syntaktisesti katson loppuelementit konstruktion predikaatiiveiksi, mutta esimerkiksi luvussa 3.1.2. esittelemäni adverbiaalit ja partikkelirakenteet muodostavat tähän poikkeuksen. Myös voimasanat esitin mahdollisiksi predikaatiiveiksi luvussa 2.4. silloin, kun konstruktiolla ei ole muuta loppuelementtiä tai kun loppuelementti on partikkelirakenne.

Affektin osalta vastaus on monisyysempi – affekti kun on kontekstisidonnaista, vuorovai-
kutuksessa syntyvää toimintaa. Affektivariantit ilmaisevat loppuelementeillä tietynlaista
affektia (esimerkiksi kummasteleva affekti konstruktiossa *On se saatana kumma*), mutta
muunnokset sitovat affektitulkintaa tiiviimmin konstruktion esiintymiskontekstiin ja ai-
heuttavat affektiin vaikeasti rajattavaa (kontekstista riippuvaa) vaihtelua – tätä käsitte-
lin luvussa 3.3.3. Vaikeasti rajattavalla vaihtelulla viitataan osaksi esiintymiskontekstin rajaa-
miseen. Aineistoni konstruktiot esiintyvät pitkissä keskusteluketjuissa, ja yksi viesti voi
olla usean virkkeen mittainen. Analysoitavan esiintymiskontekstin rajauksen olen tässä
tutkielmassa päättänyt tehdä virkerajojen perusteella pitäytyäkseni esittelemäni konstruk-
tion analyysissä, vaikka laajemman kontekstin analysointi esimerkiksi diskurssien kan-
nalta tai keskusteluanalyttisesti voisi osaltaan valottaa *olla*-verbiaalkuisten voimasa-
nakonstruktioiden käyttötapoja ja -tilanteita.

Selkeimmin eroteltava affektiero syntyy esimerkiksi loppuelementtinä esiintyvien adjek-
tiivilausekkeiden ja substantiivilausekkeiden välille. Ensiksi mainitut ilmaisevat affektin
tyyppiä (kuten myös substantiivilausekkeen määriteosana esiintyvät adjektiivit), mutta
affekti kohdentuu konstruktion esiintymiskontekstissa. Substantiivilausekkeet puolestaan
ilmaisevat affektin suuntautumisen kohteen.

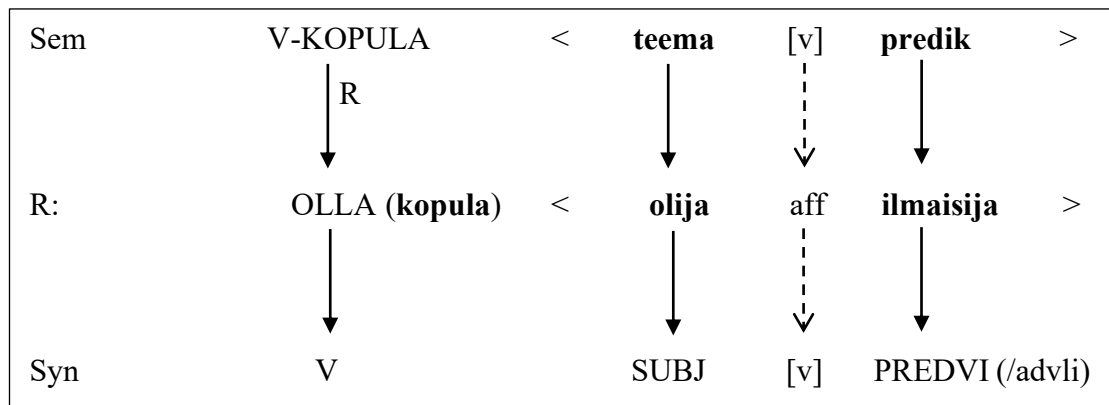
Toinen tutkimuskysymykseni oli ”Miten *olla*-verbiaalkuisen voimasanakonstruktion vari-
anttien argumenttiroolit eroavat toisistaan?”. Luvussa 2.5.3. esitin konstruktion argu-
menttiroolien kuvaukseksi seuraavaa Goldbergin (1995: 49) kuvausta mukaillen:

V-KOPULA <kopula teema [voimasana] predikoija>

Analyysissäni konstruktion variantit sopivat tähän argumenttiroolien kuvaukseen. Lu-
vussa 3.1.2. esittelemiäni muunnoksia ei ole inessiivimuotoisia adverbiaaleja lukuun ot-
tamatta mahdollista katsoa argumenttirooiltaan predikoijiksi, sillä esimerkiksi partikke-
leille ei voida määritellä syntaktista lauseenjäsenrooleja, joiden perusteella
argumenttiroolit muodostuvat (ks. luku. 2.5.1.). Tietynlaiset, joskin aineistostani vain ni-
mellisen osuuden muodostavat muunnokset eivät siis argumenttirooleiltaan vastaa V-
KOPULA-rakenteen argumenttirakennetta, ellei konstruktion voimasanan katsota näissä
tapauksissa asettuvan predikoijan rooliin. Voimasanan tulkitseminen näissä tapauksissa
voisi olla mahdollista, sillä kuten esitin luvussa 2.4., voivat voimasanat myös toimia

konstruktion ominaisuuden tai suhteen kuvaajina. Luvun 3.1.2. esimerkeissä (50) ja (52) (ks. s. 37–38) voimasana *perkeleen* asettuminen predikoijan rooliin käy ilmi, kun voimasanan koettaa häivyttää ilmaisuista (kuten tein luvussa 2.4.): *se on juu, kun pitää ajaa se autonromu melkein tuulikaappiin asti; se on tosiaan kokoomus meilkii hautais kaik mut nyt onkiii toinen puhelin numero.*

Viimeinen tutkimuskysymykseni koski konstruktion kuvausmenetelmää, jota esittelin luvussa 2.6: ”Miten *olla*-verbialkuista voimasanakonstruktiota voidaan kuvata?” Luvussa 2.6. esittelin Goldbergin (2006) tapaa kuvata verbikonstruktiota. Yllä esittämäni argumenttiroolikuvauksen perusteella olen muodostanut asetelman 2 (alla), josta ilmenee yksi konstruktion mahdollinen kuvaustapa.

ASETELMA 2. *Olla*-verbialkuisen voimasanakonstruktion kuvaus goldbergiläisittäin.

Asetelmassa 2 lyhenteet *predik* ja *aff* viittaavat *predikoijaan* ja *affektiin*. Sisällytin hakasuluissa olevan voimasanan myös konstruktion kuvausehdotelmaan, sillä vaikka voimasanoille ei loppuelementillisissä varianteissa voida suoraan nimetä argumenttiroolia tai syntaktista lauseenjäsenroolia, on niillä merkittävä tehtävä konstruktiossa affektin luojina.

Asetelman 2 keskiosassa R (= *relaatio*) teeman eli konstruktion demonstratiivipronominien leksikaalinen profilointi *olija* ilmentää pronominin suhdetta *predikoijaan*, jonka leksikaalinen profilointi on asetelmassa *ilmaisija*. Ilmaisija ilmaisee olijalle ominaisuuden tai suhteen – konstruktion loppuelementti tai voimasana siis ilmaisevat konstruktion pronominin ominaisuutta tai suhdetta esimerkiksi konstruktion esiintymiskontekstin kuvaamaan asiointilaan.

Asetelman 2 heikkous konstruktion kuvaajana on mielestäni syntaksirivi (Syn). Kuten jo ennen analyysilukuja kävi ilmi, on konstruktion komponenteille vaikea määrittää yhtä, kaikissa aineistoni tapauksissa pätevää syntaktista lauseenjäsenroolia (erityisesti luvut 2.3.–2.4.). Erityisesti demonstratiivipronominin *se* ja *tämä* voivat saada erilaisia tulkintoja riippuen esiintymiskontekstin lauserakenteesta, vaikka useimmiten ne voidaankin tulkita konstruktion subjektiksi tai subjektille läheiseksi yksiköksi (ks. luku 2.3.). Lisäksi goldbergiläinen kuvaustapa jättää konstruktion merkityksen kannalta tärkeän voimasanan kuvauksen taka-alalle, mikä johtuu luultavimmin siitä, että Goldberg käytti tätä kuvaustapaa verbikonstruktioiden kuvaamiseen. *Olla*-verbin semanttinen ”tyhjiys” (kuten luvussa 2.5.3. esitin) asettaa paljon merkityspaineita siihen kulloinkin liittyviin argumentteihin, ja asetelman 2 kuvaus ei välttämättä tavoita *olla*-verbialkuisen voimasanakonstruktion kokonaisuutta parhaalla mahdollisella tavalla. Voi olla, että V-KOPULAA kuvaa jopa paremmin visuaalisesti yksinkertaisempi V-KOPULA <**kopula teema [voimasana] predikoija**>.

5. PÄÄTÄNTÖ

Olen tutkielmassani tarkastellut *olla*-verbialkuisia voimasanakonstruktioita, jonka nimesin tutkielmani alussa idiomaattiseksi ilmaukseksi. Konstruktiota ei voida pitää kielikuvana prototyypisten idiomien lailla, mutta sen loppuelementit ja esiintymiskontekstit tarjoavat monitulkintaisuutta erityisesti konstruktion affektin kannalta. Luvussa 3.3.1. mainitsin, että nähdäkseni *olla*-verbialkuisuus ja osoittavan demonstratiivipronominin valinta tekee *olla*-verbialkuisen voimasanakonstruktion affektista lähtökohtaisesti kummastelevaa –rakenteen alun komponenttijärjestyksellä nostetaan havaitun asiointilan ominaisuuksia tarkasteluun tai pidetään niitä vähintään huomionarvoisina – mutta että affekti määrittäisi tarkemmin konstruktion loppuosan sekä mahdollisen esiintymiskontekstin perusteella. Omistan tämän luvun tutkimukseni arvioinnille ja mahdollisten jatkotutkimusaiheiden esittelylle.

Etenin analyysissäni loppuelementtien sijan ja rakenteen (luku 3.1.) arvioinnista konstruktion demonstratiivipronominien vaihtelun tarkasteluun (luku 3.2.) ja siitä edelleen korpusaineiston vaihtelun laatuun (luku 3.3.). Luvussa 3.3. esitin analyysini perusteella, että *olla*-verbialkuisessa voimasanakonstruktiossa vaihtelua tapahtuu erityisesti loppuelementeissä. Leksikaalisesti toisistaan eriävät loppuelementit muodostavat konstruktiolle affektivariantteja, jotka rakentuvat sanasubstituution ja käsitepiirien perusteella. Kuvasin affektivarianttien muodostuvan adjektiiveissa verkoston kaltaisesti. Variantit ovat kontekstisidonnaisia muunnoksia pysyvämpiä (kuten Heinonen 2013, ks. luku 3.3.1.). Loppuelementtinä esiintyvät substantiivit kiinnittyivät konstruktion esiintymiskontekstiin adjektiiveja tiiviimmin, mitä mallinsin kaktusmallilla. Mallin yläpäässä esiintyivät merkitykseltään spesifimmät substantiivit. Esitin, että vähemmän spesifimerkityksiset substantiivit voitaisiin tulkita konstruktion varianteiksi, kun taas merkitykseltään spesifejä loppuelementtejä tulisi pitää tilapäisinä muunnoksina.

Affektivarianttien sanasubstituutioryppäiden tarkastelu on nähdäkseni tutkielmani mielenkiintoisin havainto. Toisaalta myös demonstratiivipronominien vaihtelussa havaitsemani eroavaisuudet tuovat mielenkiintoisia jatkotutkimuskohteita. Esimerkiksi loppuelementeissä *tämä*-pronominin huomattavan paljon *se*-pronominia useammin kiinnittyvät nominatiivimuotoiset substantiivilausekkeet ja puhujan käsitteistyksen vaikutus pronomi- ja loppuelementin sijanvalintoihin kaipaavat varmasti tuekseen lisää tutkimusta.

Erityisesti luvussa 3.3.2. lyhyesti tarkastelemani *työmaa*-loppuelementti vaatinee lisää kielitieteellistä silmää, sillä tämän tutkielman puitteissa en usko sen saaneen riittävästi huomiota. *Työmaan* metaforisen käytön tarkastelu voisi tuoda mukanaan uusia näkökulmia myös muihin *olla*-verbialkuisen voimasanakonstruktion variantteihin sekä suomalaisten kielikonstruktioiden tutkimukseen ylipäätään.

Seuraavaksi aineistostani – korpusaineiston kerääminen Korpin avulla oli vaivatonta, mutta sen erittely analyysia varten vaati paljon työtä. Keräsin tutkimustani varten aineistoa myös kyselylomakkeella, mutta korpusaineiston laajuus pakotti minut luopumaan kyselyn analysoinnista tämän työn yhteydessä. Myös kysely tuotti laajan aineiston, jota pidän hedelmällisenä maaperänä – kielikuva tässä sallittakoon – jatkotutkimukselle. Alunperin tarkoitukseni oli kyselyn avulla selvittää kielenpuhujien näkemyksiä tarkastelemieni konstruktioiden komponenttien affektista, ja vastauksia silmäiltyäni juuri tällaista tietoa kyselyn analyysista voitaisiin saada.

Tutkielmani edetessä tutkimuskohteeni raja-alue aiheutti kanssaopiskelijoideni sekä ohjaajani mielissä kaksi jatkopohdintaa ja -tutkimusta vaativaa kysymystä. Ensiksi olisi tarkasteltava edelleen voimasanan kiteytymistä konstruktion ja *olla*-verbialkuisen affektikonstruktion voimasanattomia rinnakkaismuotoja (*On se kumma ~ kummallista ~ kummallista touhua*). Olen tässä tutkielmassa esittänyt, että voimasanalla on kiistaton rooli konstruktiossa affektin tuottajana, mutta ei voimasanattoman rakenteen voida väittää olevan millään tavoin affektia vailla. Onko kyseessä siis *olla*-verbialkuisen voimasanakonstruktion variantti vai täysin eri konstruktio? Tästä pohdinnasta päästään toiseen kysymykseen, jonka pohdintaan tartun tässä oman analyysini perusteella mutta jonka tunnistan tarvitsevan lisätutkimusta – missä kulkee raja variantin ja toisen konstruktion välillä?

Esitin luvussa 3.3.1. Heinosen (2013: 198) nojaten, että keskenään ei-synonyymiset konstruktion variantit edustavat vaihtelusta huolimatta samaa konstruktiota. On kuitenkin edellä kuvaamani voimasanattoman konstruktiomuodon perusteella aiheellista kysyä, missä kulkee raja saman ja rinnakkais- tai täysin uuden konstruktion välillä. Esitin luvun 3.3.1. lopussa vielä esimerkkejä rakenteista, jotka saattaisivat edustaa samaa tai uutta konstruktiota kuin *olla*-verbialkuinen voimasanakonstruktio. En tässä voi väittää kykeneväni esittämään ehdotonta rajaa saman tai toisen konstruktion välillä. Jatkotutkimuksissa

tämän rajan tarkastelu voisi osoittautua hedelmälliseksi – ehkä idiomaattiseksi ilmaukseksi kuvailemani konstruktio osoittautuukin pikemmin syntaktista lauserakennetta muistuttavaksi kokonaisuudeksi (ks. luku 2.1., taulukko 1). Jatkossa tutkimusotteen muuttaminen saattaisi hyödyntää konstruktiorajojen havainnointia, sillä kuten esitin luvussa 1.3.2., ei korpusaineisto yksinään kykene tavoittamaan kieltä kokonaisuudessaan. Tässäkin tutkielmassa olen tehnyt rajaukset hakuehtoihin oman kielitajuni perusteella, mutta kanssaopiskelijoiden kysymykset paljastivat introspektioni kuolleet kulmat. Jo esille tuomani kyselytutkimuksen analyysin lisäksi konstruktion rajojen testaamista voisi olla hyödyllistä tehdä laajemmin kielenpuhujia haastatteleamalla tai keskusteluanalyysin avulla. Olen tämän tutkielman rajoissa saanut mahdollisesti aikaan hyvän pohjan näille mahdollisille jatkotutkimuksille.

LÄHTEET JA LYHENTEET

Lyhenteet

Sem = semanttinen taso

Syn = syntaktinen taso

SUBJ = subjekti

OBJ = objekti

ADVLI = adverbiaali

agt = agentti

pat = patientti

vast = vastaanottaja

aff = affekti

predik = predikoiija

ADJ = adjektiivivi

SUBST = substantiivi

PRON = pronomini

nom = nominatiivi

part = partitiivi

Lähteet

CROFT, WILLIAM 2001: *Radical Construction Grammar. Syntactic Theory in Typological Perspective*. New York: Oxford University Press.

CRYSTAL, DAVID 2006: *Language and the Internet*. Toinen, korjattu painos. Cambridge: Cambridge University Press.

ETELÄMÄKI, MARJA 2006: *Toiminta ja tarkoite: Tutkimus suomen pronominista* tämä. SKST 1008. Helsinki: SKS.

FILLMORE, CHARLES J. 1977: Topics in Lexical Semantics. – Roger W. Cole (toim.), *Current Issues in Linguistic Theory*. Bloomington: Indiana University Press.
URN:ISBN: 978-0-253-05413-5. <https://publish.iupress.indiana.edu/projects/current-issues-in-linguistic-theory> (30.1.2022).

- FILLMORE, CHARLES J. 1982: Frame Semantics. – The Linguistic Society of Korea (toim.), *Linguistics in the morning calm. Selected papers from SICOL-1981*. s. 111–138. Seoul: Hanshin.
- FORSBERG, HANNELE 2019: Paheksuntaimperatiivi – affektinen lausekonstruktio. *Virittäjä* 123 (1) s. 4–43.
- FRIED, MIRJAM – ÖSTMAN, JAN-OLA 2004a: The cognitive grounding of construction grammar. – Mirjam Fried & Jan-Ola Östman (toim.), *Construction grammars – Cognitive grounding and theoretical extensions*. s. 1–13. Amsterdam: John Benjamins publishing company.
- FRIED, MIRJAM – ÖSTMAN, JAN-OLA 2004b: Historical and intellectual background of Construction Grammar. – Mirjam Fried & Jan-Ola Östman (toim.), *Construction Grammar in a cross-language perspective*. s. 1–10. Amsterdam: John Benjamins publishing company.
- FRIED, MIRJAM – ÖSTMAN, JAN-OLA 2004c: Construction Grammar: A thumbnail sketch. – Mirjam Fried & Jan-Ola Östman (toim.), *Construction Grammar in a Cross-Language Perspective*. s. 1–10. Amsterdam: John Benjamins publishing company.
- GOLDBERG, ADELE E. 1995: *Constructions. A construction grammar approach to arguments*. Cognitive Theory of Language and Culture. Chicago: The University of Chicago press.
- GOLDBERG, ADELE E. 1998: Patterns of Experience in Patterns of Language. – Michael Tomasello (toim.), *The New Psychology of Language, Cognitive and Functional Approaches to Language Structure*. s. 203–219. Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates.
- GOLDBERG, ADELE E. 2006: *Constructions at work. The nature of generalization in language*. Oxford: Oxford University Press.
- HEINONEN, TARJA RIITTA 2013: *Idiomien leksikaalinen kuvaus kielenkäytön ja vaihtelun näkökulmasta*. Humanistinen tiedekunta. Yleinen kielitiede, nykykielten laitos. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- HELASVUO, MARJA-LIISA – JOHANSSON, MARJUT – TANSKANEN, SANNA-KAISA 2014: Johdatus digitaaliseen vuorovaikutukseen. – Marja-Liisa Helasvuo, Marjut Johansson & Sanna-Kaisa Tanskanen (toim.), *Kieli verkossa: Näkökulmia digitaaliseen vuorovaikutukseen*. s. 7–24. Helsinki: SKS.

- HJORT, MINNA 2007: Kirosana vai voimasana ja muita karkeitä terminologisia pohdintoja. – Niemelä, Nina & Lehtinen, Esa (toim.). *Ikä ja kieli. VAKKI-symposiumi XXVII*. Vaasan yliopiston humanististen tieteiden tiedekunta. 27 (34) s. 63–75.
- HUUMO, TUOMAS 2007: Kvantiteetti ja aika II. – *Virittäjä*. 111 (1) s. 3–23.
- KELOMÄKI, TAPANI 1997: *Ekvatiivilause*. SKST 691. Helsinki: SKS.
- KOTILAINEN, LARI 2007: *Konstruktioiden dynamiikkaa*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- KS = *Kielitoimiston sanakirja*. 2022. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus. URN:NBN:fi:kotus-201433. Päivitettävä julkaisu. Päivitetty 11.11.2021.
- LAIPPALA, VERONIKA & PALANDER-COLLIN, MINNA 2020: Korpusaineistot. – Milla Luodonpää-Manni – Markus Hamunen, Reetta Konstenius, Matti Miestamo, Urpo Nikanne & Kaius Sinnemäki (toim.). *Kielentutkimuksen menetelmiä I–V*. s. 460–486. SKST 1457. Helsinki: SKS.
- LANGACKER, RONALD W. 1990: *Concept, Image and Symbol. The Cognitive Basis of Grammar*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- LANGACKER, RONALD W. 1999: *Grammar and Conceptualization*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- LARJAVAARA, MATTI 1993: Ekvatiivilause ja identiteettipredikatiivi. *Virittäjä* 97 (3) s. 625–653.
- LAURY, RITVA 1997: *Demonstratives in Interaction. The emergence of a definite article in Finnish*. Amsterdam: John Benjamins publishing company.
- LEINO, JAAKKO 1999: Mitä tarkoittaa *se, että*? *Se*-pronominista subjektina ja objektina toimivan *että*-lauseen yhteydessä. *Virittäjä* 103 (1) s. 27–51.
- LEINO, JAAKKO 2010: Adele E. Goldberg. Väitöskirjalla klassikoksi. – Pentti Haddington & Jari Sivonen (toim.). *Kielentutkimuksen modernit klassikot*. s. 71–97. Helsinki: Gaudeamus.
- LÜDELING, ANKE – EVERT, STEFAN – BARONI – MARCO 2007: Using web data for linguistic purposes. – Christian Mair, Charles F. Meyer & Nelleke Oostdijk (toim.). *Corpus Linguistics and the Web 2007*. s. 7–25. Amsterdam: Rodopi B.V.
- MÄNTYLÄ, EVELIINA 2020: *Uskallakin kommentoida tähän*. *V_{IMP}kin*-alkuinen uhkauskonstruktio. *Virittäjä* 124 (4) s. 501–528.
- NENONEN, MARJA 2002: *Idiomit ja leksikko. Lauseidiomien syntaktisia, semanttisia ja morfologisia piirteitä suomen kielessä*. Joensuun yliopiston humanistisia julkaisuja N:o 29. Joensuu: Joensuun yliopisto 2002.

- NIEMI, JARKKO 2007: *"Voihan sitä noinkin ajatella" Myönnyttelymuotin rakenne ja käyttö*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos.
- PAJUNEN, ANNELI 2001: *Argumenttirakenne: Asiantilojen luokitus ja verbien käyttäytyminen suomen kielessä*. Helsinki: SKS.
- PYÖRÄLÄ, KATJA 2021: *Konstruktion on se saatana kumma ~ ihme esiintymiskontekstien affektiset ominaisuudet ja niiden vaikutukset*. Kandidaatintutkielma. Oulun yliopiston suomen kielen oppiaine.
- PÄLLI, PEKKA 2003: *Ihmisyhmä diskurssissa ja diskurssina*. Acta Universitatis Tamperensis 910. Tampere: Tampere University Press.
- SIVONEN, JARI 2016: The Finnish abstract motion construction *mennä V-mA-An* [go V-INF-ILL] 'do something unwished' Usage, development and motivation. *Review of Cognitive Linguistics* 14 (2). s. 247–274.
- SKS(T) = Suomalaisen Kirjallisuuden Seura(n Toimituksia).
- VILKUNA, MARIA 2000: *Suomen lauseopin perusteet*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 90. Toinen, korjattu painos. Helsinki: Edita
- VISAPÄÄ, LAURA 2008: *Infinitiivi ja sen infiniittisyys. Tutkimus suomen kielen itsenäisistä A-infinitiivikonstruktioista*. SKST 1181, Tiede. Helsinki: SKS.
- VISAPÄÄ, LAURA 2013: Itsenäiset infinitiivit affektin ja empatian konstruktioina. *Virittäjä* 117 (4) s. 524–550.
- VISK = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARJA RIITTA – ALHO, IRJA 2008: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: SKS. <http://scripta.kotus.fi/visk>